

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİNDE OMBUDSMANLIK KURUMLARININ ROLÜ

The Role of Ombudsman Institutions in the Sustainable Development Process

Abdullah KARAER*

Geliş Tarihi: 19.04.2022 | Yayına Kabul Tarihi: 21.06.2022

Öz

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, doğayı sürekli tahrip etmekte ve dünyadaki yaşam ortamına kalıcı zararlar vermektedir. Pek çok ülke bu çevresel yıkımı ve yok oluşu önleyebilmek için çevre dostu ekonomik kalkınmaya, yani sürdürülebilir kalkınmaya geçmeye çalışmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi ise kamu yönetiminde hesap verilebilirliğin, şeffaflığın ve verimliliğin artırılması ve ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde iyi yönetim ilkelerinin uygulanması halinde mümkün olabilmektedir. Ombudsmanlık kurumları çalışmalarlarıyla kamu idarelerini ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları daha şeffaf, hesap verebilir, adil ve vatandaş odaklı bir şekilde çözmeleri için teşvik etmekte ve bu faaliyetleriyle sürdürülebilir kalkınmaya önemli bir katkı sağlamaktadırlar. Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'de ombudsmanlık kurumlarının sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolü incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ülkemizde Kamu Denetçiliği Kurumuna sürdürülebilir kalkınma sürecinde sınırlı bir rol verildiği ayrıca TBMM bünyesinde Sürdürülebilir Kalkınma Danışma Komisyonunun, yürütme organı bünyesinde ise

Abstract

Global warming and climate change are constantly destroying nature and causing permanent damage to the living environment in the world. Many countries are trying to switch to an environmentally friendly economic development, in other words, sustainable development, in order to prevent this environmental destruction and extinction. Successful implementation of sustainable development is possible if accountability, transparency and efficiency in public administration are increased and good management principles are applied in solving economic, social and environmental problems. Ombudsman institutions encourage public administrations to solve economic, social and environmental problems in a more transparent, accountable, fair and citizen-oriented manner, and make a significant contribution to the sustainable development with these activities. In this study, the role of Ombudsman institutions in the sustainable development process in the world and in Türkiye is examined. At the end of the study, it is concluded that in our country a limited role is given to the Ombudsman Institution in this process and there are various institutional/structural deficiencies that adversely affect the management of the process, such as the absence of the Sustainable Development

* Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Uzmanı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi SBF Maliye Bölümü Doktora Öğrencisi, akaraer2001@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-2142-6954

Sürdürülebilir Kalkınma Kurulunun henüz kurulmamış olması gibi sürecin yönetimini olumsuz etkileyen çeşitli kurumsal/yapısal eksikliklerin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bu sebeple çalışmada Kamu Denetçiliği Kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecine daha fazla katkı sağlamasına ve mevcut kurumsal/yapısal eksikliklerin tamamlanmasına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Ombudsman, İklim Değişikliği, Sürdürülebilirlik, Ombudsmanlık Kurumu

Advisory Commission within the Parliament and the Sustainable Development Board within the executive body. For this reason, at the study, suggestions are submitted for the Ombudsman Institution to contribute more to the sustainable development process and to complete the existing institutional/structural deficiencies.

Keywords: Sustainable development, ombudsman, climate change, sustainability, ombudsman institution

GİRİŞ

Ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi tarih boyunca her toplumun en önemli hedeflerinden biri olmuştur. Zira toplumlar ekonomik kalkınmalarını sağlayabildikleri ölçüde refah düzeylerini ve sosyo-kültürel gelişmişliklerini artırmışlardır. Bu hedefin son derece önemli olması nedeniyle tarih boyunca bütün toplumlar ekonomik kalkınma hızlarını devamlı artırmaya odaklanmışlardır. Özellikle 18. yüzyılda sanayi devriminin ortaya çıkmasının ardından ekonomik kalkınma hızındaki artış daha yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. Kalkınma hızındaki bu artış eğilimi teknolojik ilerlemeler nedeniyle günümüzde de devam etmektedir. Bununla birlikte insanlığa refah ve zenginlik getiren bu kalkınma sürecinin doğa üzerinde oldukça yıpratıcı ve yıkıcı etkileri olmuştur. Öyle ki ekonomik kalkınma hızı arttıkça doğanın maruz kaldığı yıkım ve tahribat düzeyi de artmıştır. Bu durum özellikle 1970'li yıllardan itibaren daha derinden bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır (Yalçın, 2016: 2).

Ekonomik kalkınmanın doğa üzerinde oldukça yıkıcı etkiler göstermesinin başlıca nedeni, kalkınma sürecinde ihtiyaç duyulan enerjinin büyük ölçüde fosil yakıtlardan karşılanması ve bu yakıtların kullanımı sonucunda çevreye yüksek miktarda sera gazı salınmasıdır. Karbondioksit, metan, diazotmonoksit ve florlu gazlardan oluşan sera gazları güneş ışınlarını soğurdukları, diğer bir anlatımla içlerine çekip emdikleri için atmosferdeki sıcaklık seviyesini devamlı artırmakta ve küresel ısınmaya yol açmaktadırlar (MGM, 2022). Küresel ısınma ise doğanın dengesini bozmakta ve küresel düzeyde bir iklim değişikliğine neden olmaktadır. İklim değişikliği sonucunda buzullar erimekte, deniz seviyesi yükselmekte, orman yangınları artmakta, çöller genişlemekte, dünyanın farklı bölgelerinde artan

sayıda şiddetli kuraklık, sel, su baskını ve kasırga olayları görülmektedir. Bu tür felaketlerin iklim değişikliği nedeniyle her yıl daha fazla yaşanır olması, ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini zorlaştırmakta, hatta gelecekte imkânsız hale getirmektedir. Çünkü iklim değişikliği dünyadaki yaşanabilir ortamı yavaş yavaş yok etmekte, doğal kaynakları kurutmaktadır.

İklim değişikliğinin dünyayı ve insanlığın geleceğini tehdit etmesi karşısında birçok ülkede çözüm arayışı başlamıştır. Bu arayışlar sonucunda “sürdürülebilir kalkınma” kavramı en önemli çözüm aracı olarak görülmüş ve benimsenmiştir. Bu kavram resmi olarak ilk kez Birleşmiş Milletler (BM) Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz” adlı raporda kullanılmıştır (Şen vd., 2018: 3). Brundtland Raporu adı verilen bu raporda sürdürülebilir kalkınma, “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden şimdiki neslin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” olarak tanımlanmıştır (BM, 1987: 41). Bu kavramda geçen sürdürülebilir kelimesi doğanın korunmasına, kalkınma kelimesi ise ekonomik faaliyetlere vurgu yapmaktadır (Şahinöz, 2019: 79). Bu iki kelimenin birlikte kullanılması ile ekonomik faaliyetler ile doğa arasındaki çatışmanın önlenmesi ve bu iki unsur arasında daimi bir birlikteliğin ve barışın sağlanmasına atıf yapılmaktadır.

İnsanların yaptıkları hemen hemen bütün faaliyetler, sürdürülebilir kalkınmanın konusuna girmektedir. Zira insanların yaptıkları faaliyetlerin ekonomik, sosyal ve çevresel olmak üzere üç temel sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar birbirini sıkı bir şekilde etkilemekte ve birinde yapılan bir değişiklik diğerlerini de değiştirebilmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmada ekonomik veya sosyal bir sonucu elde etmek için yapılan bir faaliyetin çevre üzerindeki etkileri araştırılmakta, faaliyetin yapılıp yapılmama ve yapılacaksa da nasıl yapılacağı faaliyetin çevresel etkilerine göre belirlenmektedir.

Sürdürülebilir kalkınma politikalarının başarılı olması, doğanın korunması ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünyanın bırakılması açısından yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu yüzden birçok ülkede sürdürülebilir kalkınma politikaları uygulanmakta ve kamu idarelerine bu konuda görev ve sorumluluklar verilmektedir. Kamu idarelerinin bu görev ve sorumluluklarını etkin bir şekilde yerine getirmeleri ise bu idarelerin performanslarının izlenmesine, etkili bir şekilde denetlenmelerine ve eksik kaldıkları konularda tavsiyelerle yönlendirilmesine bağlıdır.

Günümüzde ombudsmanlık kurumlarının kamu idarelerini denetleme ve tavsiyelerle yönlendirme konularındaki başarıları dikkate alındığında bu kurumların sürdürülebilir kalkınma sürecine fark yaratıcı bir katkı sağlama potansiyeline sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle bu makalede ombudsmanlık kurumlarının sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolü incelenmiştir. Makalenin ilk bölümünde dünyada sürdürülebilir kalkınmanın içeriğine ve tarihsel gelişimine ve ombudsmanlık kurumlarına ilişkin genel bilgiler verilmiş ve bu kurumların sürdürülebilir kalkınma sürecindeki yeri ele alınmıştır. İkinci bölümde dünyada sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanma süreci ve ombudsmanlık kurumlarının bu sürece sağladıkları katkılar açıklanmıştır. Makalenin son bölümünde Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma sürecine ilişkin çalışmalar ve Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) bu süreçteki rolü ele alınmış ve KDK’nın bu sürece daha fazla katkı sağlamasına yönelik öneriler sunulmuştur.

1. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE OMBUDSMANLIK KURUMU

Sürdürülebilir kalkınma, iklim değişikliği tehdidine karşı çözüm arayışından doğmuşken ombudsmanlık kurumu kamu idaresinin kötü yönetilmesine karşı çözüm arayışından doğmuştur. Bu iki olgunun ortaya çıkış nedenleri farklı olsa da ortak paydaları insanlığın elindeki kaynağı doğru şekilde kullanması ve koruması, böylelikle sosyal refahın artırılması ve iyi yönetim ilkelerinin kamu yönetiminde egemen kılınmasıdır.

1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Süreci ve Amaçları

BM Güvenlik Konseyi’nin 23 Şubat 2021 tarihinde düzenlediği foruma katılan dünyaca ünlü doğa bilimci David Attenborough, küresel iklim değişikliğinin modern insanın şimdiye kadar karşılaştığı en büyük güvenlik tehdidi olduğunu ifade etmiştir (SCR, 2021:1). İklim değişikliğinin neden olduğu bu tehdidin büyüklüğü ise oldukça geç bir tarihte, 1970’li yıllardan itibaren ciddi bir şekilde anlaşılmaya başlanmıştır. Ardından bu tehdide karşı bir mücadele süreci başlatılmıştır. Bu mücadele süreci tarihsel açıdan incelendiğinde sürecin içeriğine yön veren özellikle dört temel hususun varlığı dikkat çekmektedir.

Birinci husus iklim değişikliğine karşı mücadele, başlangıçta sadece çevresel mücadele olarak görülürken daha sonra çevresel sorunların altında yoksulluk, toplumsal eşitsizlik gibi önemli ekonomik ve toplumsal sorunların bulunduğu,

bu sorunları çözmeden çevrenin ve doğanın korunamayacağı gerçeğinin anlaşılmasıdır (BM, 1987: 12, 66). Bu hususun farkına varılmasıyla birlikte iklim değişikliğine karşı mücadeleyi sadece çevresel bir mücadele olarak değil çevresel, ekonomik ve sosyal sorunları bütüncül bir bakış açısıyla ele alan ve çözmeye odaklanan bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşım bir süre sonra sürdürülebilir kalkınma şeklinde adlandırılmıştır.

İkinci husus sürdürülebilir kalkınma kapsamında ele alınan ekonomik ve sosyal sorunlar arasında en önemli önceliğin açlık, susuzluk, yoksulluk, işsizlik, eğitim ve sağlık hizmeti alamama gibi temel toplumsal sorunlara verilmesidir. Zira bu sorunlara yeterince çözüm getiremeyen ülkeler, ekonomik kalkınmalarını sağlayabilmek için çevresel sorunları gündemlerine alma konusunda istekli davranmamaktadır (BM, 1987: 15). Örneğin işsizliğin ve yoksulluğun yüksek olduğu bir ülkede devlet yetkilileri doğaya zarar veren bir fabrikanın faaliyetlerini görmezlikten gelme eğiliminde olabilmekte ve çevreyi koruyucu tedbirler almaktan kaçınabilmektedir. Dolayısıyla en başta yoksulluk olmak üzere temel toplumsal sorunların çözülememiş olması, çevresel tahribatı engelleyici tedbirlerin alınmasını önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Öte yandan yoksul ve sabit gelirli kesimler iklim değişikliğinin neden olduğu kuraklık, kasırga ve sel gibi afetlerden daha fazla zarar görmektedirler. Çünkü düşük gelirli sosyal kesimlerin iklim şoklarının sonuçlarına karşı kendilerine koruyacak alternatif geçim kaynakları veya uğradıkları zararı telafi edecek sigorta imkânları oldukça sınırlıdır (Leichenko ve Silva, 2014: 5). Bu durum da sürdürülebilir kalkınma sürecinde yoksul kesimlerin sorunlarının çözümüne öncelik verilmesinin bir başka nedenini oluşturmaktadır.

Üçüncü husus gelecek nesillerin doğa üzerindeki hak ve menfaatlerinin korunmasının sürdürülebilir kalkınmanın en temel amacı haline gelmesidir. Bu nedenle şimdiki nesil, ihtiyaçlarını karşılarken doğaya kalıcı ve geri dönülmez zararlar vermemeli ve bu zararlar nedeniyle gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kapasitesini azaltmamalıdır. Örneğin şimdiki neslin doğaya verdiği zararlar nedeniyle gelecek nesiller asit yağmurları, ozon tabakasının delinmesi, yaygın çölleşme gibi mağduriyetlerle karşılaşmamasının gerektiği ifade edilmektedir (BM, 1987: 16).

Dördüncü husus iklim değişikliği küresel bir sorun olduğundan ülkelerin sadece kendi çabaları ve önlemleriyle bu sorunu çözmelerinin mümkün olmadığı gerçeğinin kabul edilmesidir. Bu yüzden birçok ülke BM öncülüğünde ortak bir çalışma süreci içine girmiş ve ülkelerin katıldığı çeşitli zirveler düzenlenmiştir. Bu zirvelerin ardından sürdürülebilir kalkınma politikalarının daha etkin bir şekilde uygulanması amacıyla çeşitli bildiri, sözleşme, eylem planı gibi uluslararası belgeler hazırlanmıştır (BM, 2022a). BM öncülüğünde sürdürülebilir kalkınma konusunda yapılan bazı zirveler ve hazırlanan belgeler şu şekildedir (DB, 2022) :

- ◇ 1972 yılında Stockholm’da BM İnsan Çevresi Konferansında birçok ülkenin “çevre” konusunda ilk defa bir araya gelmesi ve konferans sonunda BM İnsan Çevresi Bildirisinin kabul edilmesi,
- ◇ BM Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında Brundtland Raporunun yayınlanması ve bu raporda iklim değişikliği ile mücadelenin sürdürülebilir kalkınma kavramı üzerinden ele alınması ve açıklanması,
- ◇ 1992 yılında Rio’da BM Çevre ve Kalkınma Konferansının düzenlenmesi ve konferans sonunda sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla 2000 yılına kadar uygulanmak üzere “Gündem 21” adlı eylem planının kabul edilmesi ardından da BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesinin üye ülkelerin imzasına açılması,
- ◇ 2000 yılında New York’ta BM Binyıl Zirvesinin yapılması, bu zirvede 2015 yılına kadar dünyada sağlıklı içme suyuna ulaşamayan nüfusun yarı yarıya azaltılması ve biyolojik çeşitlilik kaybının önlenmesi gibi hedefleri içeren “Binyıl Kalkınma Hedefleri” adlı eylem planının ortaya konması,
- ◇ 2002 yılında Johannesburg’da Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinin, 2012 yılında ise Rio’da BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansının gerçekleştirilmesi,
- ◇ 2015 yılında Paris İklim Değişikliği Anlaşmasının BM’ye üye ülkelerin imzasına açılması ve bu anlaşmayla sera gazı salınımının neden olduğu küresel sıcaklık artışının 2 santigrat derecenin altına sınırlanması,

- ◇ 2015 yılında New York'ta BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde dünya liderlerinin üzerinde uzlaştıkları "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi" adlı eylem planının kabul edilmesi.

Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi, kısa adıyla 2030 Gündemi günümüzde de uygulanmakta olduğundan BM'ye üye devletlerin sürdürülebilir kalkınma politikalarını yönlendiren en önemli uluslararası belge durumundadır. 2030 Gündemi, 2000 ile 2015 yılları arasında uygulamaya konulan Binyıl Kalkınma Hedefleri eylem planının devamı niteliğindedir ve bu eylem planında geçen hedefleri daha da ileri taşıyacak şekilde hazırlanmıştır (SBB, 2019c: XIV). 2030 Gündemi, üye ülkelerin 2030 yılına kadar gerçekleştirmeyi taahhüt etmiş oldukları 17 sürdürülebilir kalkınma amacı (SKA) ve bu amaçların altında yer alan 169 alt hedeften oluşmaktadır. 2030 Gündeminde yer alan 17 adet SKA aşağıdaki şekildedir (BM, 2015: 14) :

SKA 1. Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek,

SKA 2. Açlığı sona erdirmek, gıda güvenliğini ve daha iyi beslenmeyi sağlamak ve sürdürülebilir tarımı teşvik etmek,

SKA 3. Her yaşta insan için sağlıklı bir yaşam ortamı ve koşulları sağlamak,

SKA 4. Herkes için kapsayıcı ve eşitliğe dayanan bir eğitim sağlamak ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarını teşvik etmek,

SKA 5. Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek,

SKA 6. Herkesin suya erişimini sağlayan ve su kirliliğini önleyen sürdürülebilir bir su yönetimini desteklemek,

SKA 7. Herkesin ucuz, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimini sağlamak,

SKA 8. Herkes için istikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi sağlamak, tam ve üretken istihdamı desteklemek ve insana yakışır işleri teşvik etmek,

SKA 9. Dayanıklı altyapılar oluşturmak, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yeniliği teşvik etmek,

SKA 10. Ülkelerin içinde ve ülkeler arasında eşitsizlikleri azaltmak,

SKA 11. Şehirleri ve diğer yerleşim yerlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak,

SKA 12. Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıpları sağlamak,

SKA 13. İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek,

SKA 14. Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve bunları sürdürülebilir şekilde kullanmak,

SKA 15. Karasal ekosistemleri ve ormanları korumak, iyileştirmek ve bunların sürdürülebilir kullanımını desteklemek; çölleşme ile mücadele etmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek,

SKA 16. Herkesin adalete erişimini sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak, sürdürülebilir kalkınma için toplumsal barışı, dayanışmayı ve beraberliği teşvik etmek,

SKA 17. Sürdürülebilir kalkınma için finans, ticaret, kapasite geliştirme gibi uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma konusunda küresel ortaklığı yeniden canlandırmak.

2015 yılında BM'ye üye olan 193 ülke oybirliği ile 2030 Gündemini uygulamayı taahhüt etmiştir. 2030 Gündeminde yer alan SKA'ların ulusal planlama süreçlerine, politikalarına ve stratejilerine nasıl dâhil edileceği konusu üye devletlerin kendi tercihlerine bırakılmıştır (BM, 2015: 13). Üye devletler hazırladıkları SKA Ulusal Gönüllü Gözden Geçirme Raporları ile 2030 Gündemi kapsamında sağladıkları ilerlemeleri BM'ye bildirmekte ayrıca kendi kamuoylarına duyurmaktadır.

BM dışında Avrupa Birliği de (AB) sürdürülebilir kalkınma konusunda yoğun bir çalışma yürütmektedir. Nitekim AB, 2019 yılında açıkladığı Yeşil Mutabakat adı verilen anlaşmada sağlıklı ve çevre dostu bir gıda sisteminin oluşturulması, temiz, ekonomik ve güvenli enerjinin temin edilmesi, biyoçeşitliliğin

korunması ve eski haline getirilmesi, kirliliğin ortadan kaldırılması, sanayi, inşaat, gıda, ulaşım sektörlerinde karbon salınımının azaltılması gibi pek çok hedefe yer vermiştir (Ecer vd. 2021: 133). Yeşil Mutabakatta AB üyesi ülkelerde sera gazı salınımının 2030 yılına kadar %50 oranında, 1990'lı yıllara kıyasla ise %55 oranında azaltılması bu kapsamda ticari ürünlerden dışarı saldıkları karbon miktarına göre karbon vergisi alınması gibi oldukça önemli hedef ve tedbirler bulunmaktadır (EC, 2019: 4 ve 5).

1.2. Ombudsmanlık Kurumu

Ombudsmanlık kurumu ilk defa İsveç'te ortaya çıkmıştır. İsveç dilinde "temsilci" veya "vekil" anlamına gelen "ombudsman" kelimesi İngilizceye "ombudsman" şeklinde geçmiştir (OECD, 2018: 4). İsveç Kralı XII. Charles (Demirbaş Şarl) 1709 yılında Poltava'da Ruslarla yaptığı savaşı kaybedince Osmanlı Devletine sığınmış ve burada 5 yıl boyunca ülkesinden uzak bir şekilde yaşamak zorunda kalmıştır. Demirbaş Şarl, yokluğunda ülkesinde ortaya çıkan yolsuzluk, rüşvet, adaletsiz vergi toplama gibi olaylara çözüm bulabilmek amacıyla bir kişiyi ombudsman olarak tayin etmiştir. Demirbaş Şarl'ın bu uygulaması daha sonra İsveç Parlamentosuna esin kaynağı olmuş ve 1809 yılında İsveç Parlamentosu benzer bir görevle bir kişiyi atamış ve böylelikle ombudsmanlık kurumu ortaya çıkmıştır (Peterson, 2009: 8). Ombudsmanlık kurumu başarılı uygulamaları nedeniyle daha sonra 1950'li ve 1960'lı yıllarda Norveç, Danimarka, Batı Almanya, Yeni Zelanda ve İngiltere'de de kurulmuştur (Aktel vd., 2013: 26). Avrupa Konseyi 1992 yılında aldığı tavsiye kararı ile AB'ye üye bütün ülkelerde ombudsmanlık benzeri bir kurumun kurulmasını tavsiye etmiştir. Ombudsmanlık kurumunun faaliyette olduğu ülke sayısı 140'ı aşmıştır (Efe ve Demirci: 2013: 53). Türkiye'de ise ombudsmanlık kurumu 2013 yılında Kamu Denetçiliği Kurumu adıyla kurulmuştur.

Ombudsmanlık kurumunu, "ombudsman" adı verilen üyeleri genellikle parlamento tarafından seçilen, görevleri açısından parlamentoya karşı sorumlu olan, kamu idarelerinin idari işlem ve eylemlerini resen veya kişilerin şikayet başvurusu üzerine inceleyen, yaptığı inceleme sonucunda ulaştığı sonucu ilgili kamu idaresine ve başvuru sahibine bildiren, çalışmalarının içeriği konusunda parlamento ve kamuoyuna ayrıntılı bilgi veren, kamu idareleri üzerinde herhangi

bir zorlayıcı yaptırım gücü olmayan ve bu idarelere yönelik olarak sadece tavsiye niteliğinde kararlar alan bağımsız kurum” olarak tanımlamak mümkündür.

Ombudsmanlık kurumu vatandaşlar ile kamu idareleri arasındaki anlaşmazlıklarda bir tür arabulucu gibi görev yapmakta, anlaşmazlık konusunu inceleyip araştırdıktan sonra konuya ilişkin kendi görüşünü konunun taraflarına ve kamuoyuna yazılı bir şekilde açıklamaktadır (Dursunoğlu vd., 2021:69). Eğer kamu idaresinin idari işlem veya eylemi haksız ve hukuka aykırı nitelikte ise ombudsmanlık kurumu verdiği tavsiye kararı ile bu hususu açığa çıkarmaktadır. Böylelikle idari işlemin ve eylemin yeniden değerlendirilmesi ve düzeltilmesi açısından ilgili kamu idaresi nezdinde bir farkındalık oluşturulmakta, ombudsmanlık kurumuna başvuran kişilerin de hak arama kültürü ve bilinci artırılmaktadır.

Ombudsmanlık kurumunun bulunduğu ülke sayısında son 50 yılda büyük bir artış gerçekleşmiştir. Zira bu kurumun pek çok ülkede kurulmasını ve faaliyette bulunmasını gerekli kılan çeşitli nedenler bulunmaktadır. Öncelikle 20. yüzyılda ortaya çıkan refah devleti ve sosyal devlet ilkeleri nedeniyle kamu idareleri toplumsal hayatın pek çok alanında faaliyet göstermeye başlamışlar ve buna bağlı olarak kamu idarelerinin iş yükünde büyük bir artış gerçekleşmiştir. Ayrıca mevzuat da zamanla daha karmaşık bir hale gelmiştir. Bu iki durum kamu yönetimlerinde hesap verilebilirlik, saydamlık ve verimlilik ilkelerinin uygulanmasını zorlaştırmıştır. Bu yüzden vatandaşların kamu idareleriyle ilgili pek çok talep ve şikâyeti idari yollarla çözülememiş, giderek genişleyen bürokratik yapı nedeniyle sorunların çözümü daha da uzun ve maliyetli hale gelmiştir (Büyükavcı: 2008: 10) Sonuçta idari işlem ve eylemlere karşı açılan dava sayısı önemli ölçüde artmıştır. Artan iş hacmi karşısında mahkeme süreçleri uzamış ayrıca yargılama sırasında avukatlık ücreti, dava harçları, bilirkişi bedeli gibi masraflara katlanılması vatandaşların kamu idareleri ile olan sorunlarını yargısal yolla çözme isteklerinin azalmasına yol açmıştır.

Ombudsmanlık kurumu ise faaliyetleri ile bu sorunların çözümüne önemli bir katkı sağlamıştır. Zira her ne kadar ombudsmanlık kurumunun tavsiye kararları kamu idareleri açısından bağlayıcı olmasa da bu kararların anlaşmazlığın taraflarıyla, parlamentoyla ve kamuoyuyla paylaşılması, ilgili kamu idareleri üzerinde önemli bir baskı unsuru oluşturmuştur. Nitekim kamu idareleri, ombudsmanlık kurumunun tavsiye kararlarını uygulama konusunda zamanla daha

istekli hale gelmişlerdir. Ombudsmanlık kurumunun yaptığı denetim faaliyeti kamu idarelerinin daha hesap verilebilir ve şeffaf yönetilmesine katkı sağlamış böylece vatandaş ile kamu idareleri arasındaki sorunların idari yollarla çözümü kolaylaşmıştır (Kaplan, 2020: 96). Vatandaşların ombudsmanlık kurumuna yaptıkları başvuruların artması ile birlikte kamu görevlilerinin keyfi ve haksız bir şekilde aldıkları kararların sayısında azalma olmuş, bu durum kamu idarelerine karşı açılan dava sayısının azalmasına da katkı sağlamıştır. Dava sayısının düşmesine bağlı olarak mahkemelerin iş hacmi azalmış ve mahkemeler bakmakta oldukları diğer davaları daha kısa sürede sonuçlandırma imkânına kavuşmuşlardır.

Ombudsmanlık kurumunun tavsiye kararları gerçek ve tüzel kişiler açısından hak arama kültürünün gelişmesine, kamu görevlileri açısından ise insan haklarını gözetme ve hukuk devletine bağlı olma bilincinin yerleşmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca ombudsmanlık kurumunun yürütme organına değil de parlamentoya karşı sorumlu olması bu kurumun yürütmeye karşı bağımsız bir denetim yapmasına imkân sağlamıştır. Kurum, aldığı tavsiye kararları ile yasamanın yürütmeyi denetlemesinde ve demokratik sistemin sağlıklı bir şekilde işleminde kritik bir rol üstlenmiştir. Ombudsmanlık kurumu hükümete ve parlamentoya mevzuat değişikliği önerilerini sunmak suretiyle kamu yönetiminin iyileştirilmesine ve mevzuat reformlarının yapılmasına destek sağlamıştır. Kurumun yaptığı denetim faaliyetinin, kamu idarelerinin hukuka aykırı kararlarına karşı caydırıcı ve düzeltici, vatandaşlar açısından ise hak arama konusunda eğitici ve bilgilendirici sonuçları olmaktadır.

Ombudsmanlık kurumlarının özellikleri ve yetkileri faaliyet gösterdikleri ülkeden ülkeye göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Fransa, Finlandiya, Malta, İrlanda gibi bazı ülkelerde ombudsmanlık kurumuna hem resen hem şikâyet üzerine harekete geçme yetkisi tanınmışken İngiltere, İskoçya, Türkiye gibi çoğu ülkede ombudsmanlık kurumu sadece şikâyet üzerine harekete geçebilmektedir (Creutzfeldt, vd., 2021: 50, 51, 54). Ombudsmanlar genellikle parlamento tarafından seçilmektedir. Bununla birlikte bazı ülkelerde ombudsmanlar devlet başkanı veya hükümet tarafından atanmakta ancak bu ülkelerde de ombudsmanların görevden alınmaları parlamento kararı ile yapılabilmektedir (Efe ve Demirci, 2013: 55) Moldova gibi bazı ülkelerde ombudsmanlık kurumuna dava açma hakkı tanınmış iken çoğu ülkede bu tür bir hak tanınmamıştır (Creutzfeldt, vd., 2021: 59).

Ombudsmanlık kurumuna başvuruda bulunurken başvuru sahibinin herhangi bir ücret ödememesi, başvurunun kolaylıkla yapılabilmesi, başvurunun belli bir süreyi aşmayacak şekilde sonuçlandırılması konusunda kanuni bir sınırlamanın bulunması ombudsmanlık kurumlarının faaliyetlerinin etkinliğini artırmaktadır.

1.3. Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Ombudsmanlık Kurumunun Yeri

Bir ülkenin ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlarını çözebilmesi ve sürdürülebilir kalkınmasını sağlayabilmesi için öncelikle şeffaf, hesap verebilir ve adil bir kamu yönetim sistemine sahip olması gerekmektedir. Zira bir kamu yönetimi kendisini keyfilikten ve yozlaşmadan koruyabildiği ölçüde kamu kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygun bir biçimde kullanabilmektedir. Nitekim kamuoyuna hesap vermeyen ve şeffaf olmayan kamu yönetimlerinde rüşvet ve savurganlık gibi problemler ortaya çıkmakta ve kamu kaynakları verimsiz şekilde kullanılmaktadır (Şahin, 2018:105). Bu itibarla kamu yönetiminin denetlenmesi ve bu denetim vasıtasıyla kamu yönetiminde şeffaflığın, hesap verebilirliğin ve adaletin sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Ombudsmanlık kurumu ise bu gerekliliğin karşılanmasına katkı sağlayacak güçlü ve bağımsız bir denetim faaliyeti sunmaktadır. Ombudsmanlık kurumunun aldığı tavsiye kararlarının uygulamaya konulması halinde kamu hizmetlerinin daha kaliteli sunulmasına ve sürdürülebilir kalkınma amaçları ile uyumlu daha fazla kamusal faaliyetin gerçekleşmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminde yer alan 16 no'lu SKA'da herkesin adalete erişiminin sağlanması ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturulması ve sürdürülebilir kalkınma için toplumsal barışın, dayanışmanın ve beraberliğin teşvik edilmesi öngörülmüştür. Bu amaçta geçen hususlar ombudsmanlık kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecine doğrudan katkı yapabileceği konuları oluşturmaktadır. Zira ombudsmanlık kurumları bu hedefe uygun olarak kamu yönetiminde şeffaflığın ve hesap verebilirliğin artırılmasına, yolsuzlukla mücadele edilmesine, adalete erişimin sağlanmasına, hukukun üstünlüğünün korunmasına, insan haklarının güvence altına alınmasına ve vatandaşların şikâyetlerinin nesnel, özgür ve adil yollarla çözümüne katkı sağlamaktadır (Tyndall, 2018). Gerçek ve tüzel kişilerin şikâ-

yetlerini ombudsmanlık kurumuna iletmeleri, toplumda hak arama kültürünün gelişmesini sağlamak ve toplumun adaletli ve hakkaniyetli bir işleme erişme sürecini hızlandırmaktadır. Ombudsmanların tavsiyeleri doğrultusunda yapılan reformlar ve iyileştirmeler halkın kamu hizmetlerinden duyduğu memnuniyet düzeyini artırırken yolsuzluğu ve yozlaşmayı önleyici tedbirlerin alınmasını kolaylaştırabilmektedir.

Öte yandan 2030 Gündeminde yer alan bütün SKA'lara etkili ve hesap verebilir bir kamu yönetimi anlayışı ile ulaşılabileceği gerçeği dikkate alındığında ombudsmanlık kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecine katkısının sadece 16 no'lu SKA ile sınırlı olmadığı, 2030 Gündeminde yer alan bütün sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine doğrudan veya dolaylı şekilde katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Ombudsmanlık kurumunun kendisine yapılan şikâyetleri değerlendirirken 2030 Gündeminde yer alan sürdürülebilir kalkınma amaçlarını normatif bir çerçeve olarak kullanması ve kamu idarelerine bu amaçlar doğrultusunda tavsiyeler sunması halinde ombudsmanlık kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecine katkısının çok daha geniş bir ölçüde olacağı ifade edilmektedir (Langen, 2021).

Ombudsmanlık kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecinde önemli bir yere sahip olmasını sağlayacak bir başka konu ise kurumun yaptığı tespit ve sunduğu önerilerle ülkenin BM'ye sunduğu SKA Gönüllü Ulusal Gözden Geçirme Raporunun hazırlanmasına destek sağlaması ve bu raporun kalitesini artırmasıdır (Langen, 2021). Örneğin Macaristan'da Gelecek Nesiller Ombudsmanı, 2030 Gündeminde yer alan SKA'lara erişilmesi için hükümete ve parlamentoya kanun ve diğer mevzuat değişikliği önerilerinde bulunmakta, insan haklarına ilişkin göstergeler sunmakta, Macaristan'ın SKA Ulusal Gözden Geçirme Raporunun hazırlanmasına katkı sağlamaktadır (OCFRH, 2018: 1, 2, 3)

Son olarak resen, diğer bir anlatımla kendi inisiyatifiyle harekete geçen ve çevre, eğitim, sağlık, çocuk, kadın hakları gibi konularda uzmanlaşan ombudsmanlar da ülkenin sürdürülebilir kalkınma sürecinde önemli bir yere sahiptirler. Örneğin Malta Ombudsmanı bazı alanlarda ihtisaslaşmanın sağlanması amacıyla Çevre ve Planlama Komiseri, Sağlık Komiseri ve Eğitim Komiseri olmak üzere kendisine bağlı olarak çalışan üç komiseri atamıştır (OMO: 2014: 7). Eğitim, sağlık ve çevre alanlarında ihtisaslaşmanın sağlanması Malta Ombudsman-

lığının sürdürülebilir kalkınma sürecini daha fazla desteklemesini sağlamıştır. Yeni Zelanda'da ise Parlatentonun Çevreden Sorumlu Komiseri (Komiser), çevre konusunda uzmanlaşan bir ombudsman olarak görev yapmaktadır. Komiser kamu idarelerinin çevre politikalarını ve uygulamalarını parlamento adına izleyip takip etmekte, bu politika ve uygulamalar hakkında parlamentoya bilgi vermekte, hükümete ve parlamentoya öneriler sunmakta, parlatentonun talep ettiği konularda araştırma yapıp rapor hazırlamaktadır (PCE, 2022). Komiser iklim değışikliğı, su kaynaklarının korunması, enerji, madencilik gibi sürdürülebilir kalkınma kapsamına giren pek çok alanda araştırma yapmaktadır.

2. DÜNYADA SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİ VE OMBUDSMANLIK KURUMLARININ BU SÜREÇTEKİ ROLÜ

Ülkelerin sürdürülebilir kalkınma süreci yürütme, yasama ve sivil toplum kuruluşları olmak üç temel kurum tarafından yönlendirilmektedir. 2030 Gündeminde yer alan amaçlara uygun eylemlerin planlanması ve uygulanması konusunda sorumluluk yürütmeye, diğeri bir anlatımla bakanlıklara ve diğeri kamu idarelerine verilmiştir. Yasama organı ise bakanlıkların sürdürülebilir kalkınma konusundaki politikalarını izlemekte ve denetlemekte, parlamento ayrıca 2030 Gündemine uygun kanunlar çıkarmak suretiyle sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. Sivil toplum kuruluşları ise öneri ve taleplerini hükümete ve parlamentoya iletmek, sürdürülebilir kalkınma politikalarının etkinliğı konusunda geri bildirimde bulunmak ve özel sektörü bu politikalara uyum konusunda teşvik etmek suretiyle sürdürülebilir kalkınma sürecine katkı sağlamaktadır.

2.1. Dünyada Sürdürülebilir Kalkınma Politikalarının Uygulanma Süreci

Eylül 2015 tarihinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde üye devletlerin temsilcileri 2030 Gündeminde yer alan hedefleri 2030 yılına kadar hayata geçirmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu nedenle 2030 Gündeminde yer alan SKA'lar, üye devletler açısından gerçekleştirilmesi gereken ulusal hedefler haline gelmişlerdir. Bu hedefler üye devletlerin kamu idareleri açısından bağlayıcı olduğundan kamu idareleri 2030 Gündemine uygun eylemler gerçekleştirmektedir, her kamu idaresi kendi görev alanı ile ilgili SKA'ya ve bunun alt hedeflerine odaklanmaktadır. SKA'lara ve alt hedeflere erişim sürecinde birden fazla kamu idaresi iş bölümü ve ortak çalışma yapabilmektedir.

Birçok ülkede sürdürülebilir kalkınmanın uygulanma sürecinde kamu idareleri arasında koordinasyonu sağlamak, kamu idarelerinin uygulamaya koydukları eylemleri ve bu eylemlere bağlı olarak sağladıkları ilerlemeleri takip etmek üzere hükümete bağlı bir koordinasyon birimi belirlenmiştir. Bu koordinasyon birimi bazı ülkelerde bir bakanlık veya kamu idaresi olarak belirlenmişken bazı ülkelerde ise bir kurul şeklinde oluşturulmuştur. Almanya'da Devlet Sekreterlerinden¹ oluşan Sürdürülebilir Kalkınma Komitesi, Fransa'da Sürdürülebilir Kalkınma Genel Komisyonu, Avusturya'da 2030 Gündemi için Bakanlıklar arası Çalışma Grubu ve İspanya'da bakanlık temsilcilerinden oluşan 2030 Gündemi için Yüksek Düzeyli Grup, kurul şeklinde kurulan koordinasyon birimleridir (EEA, 2020). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığına bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, İngiltere'de Uluslararası Kalkınma Departmanı ve İrlanda'da Ulusal Kalkınma Birimi ve Malta'da Çevre, Sürekli Kalkınma ve İklim Değişikliği Bakanlığı ise kamu idaresi veya bakanlık şeklinde görev yapan koordinasyon birimleridir (EEA, 2020). Kamu idareleri arasında koordinasyonu sağlayan birimler sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanma durumu hakkında bakanlar kuruluna bilgi vermekte ve sürdürülebilir kalkınma sürecine ilişkin belirleyici ve nihai kararlar genellikle bakanlar kurulu tarafından alınmaktadır. BM'ye üye ülkeler tarafından BM'ye sunulan Ulusal Gözden Geçirme Raporları da genellikle koordinasyondan sorumlu birimin öncülüğünde ve eşgüdümünde hazırlanmaktadır.

Koordinasyon birimi dışında kamu idarelerinin sürdürülebilir kalkınma performanslarını takip etme görevi verilen bir başka kurum ise ilgili ülkenin resmi istatistik kurumudur. Zira birçok ülkede resmi istatistik kurumlarına SKA'lara ilişkin gösterge hazırlama, bu göstergelere ilişkin veri üretme veya ilgili kamu idaresinden göstergelere ilişkin veriyi temin etme, gösterge hazırlama ve yayınlama sürecinde kamu idareleri arasında istatistiki koordinasyonu sağlama görevleri verilmiştir. Resmi istatistik kurumları bu görevleri yerine getirmek suretiyle SKA'lara erişim sürecini sayısal göstergelerle takip etmekte ve hükümete ve kamuoyuna bu konuda istatistiki bilgiler sunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de Türkiye İstatistik Kurumu, Almanya'da Federal İstatistik Kurumu, Fransa'da Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü, Macaristan'da Macaris-

¹ Almanya'da Devlet Sekreterleri, Almanya Başbakanı tarafından belirlenen ve ikinci derecede bakan statüsünde görev yapan bürokratlardır. Devlet Sekreterlerinin temel görevi parlamento ve kamu idareleri arasındaki ilişkilerin daha iyi yürütülmesi veya ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü konusunda aracılık etmektir.

tan Merkez İstatistik Ofisi gibi pek çok resmi istatistik kurumu SKA'lara erişim düzeyinin takip edilmesine aktif katkı sağlamaktadır (EEA, 2020).

Bazı ülkelerde hükümetler, sürdürülebilir kalkınma sürecinde ilerlemeyi denetlemek için üçüncü bir kurum olarak komiser unvanına sahip kişileri görevlendirmişlerdir. Örneğin İspanya'da 2030 Gündemi için Yüksek Komiseri, Galler'de Gelecek Nesiller Komiseri ve Fransa'da Sürdürülebilir Kalkınma Genel Komiseri sürdürülebilir kalkınma konusundaki ilerlemeyi denetlemek için görevlendirilmiştir (EEA, 2020 ve FGCW, 2015:8). Hükümet tarafından atanan bu komiserlerin görevleri genellikle kamu idarelerinin sürdürülebilir kalkınma konusundaki performansını incelemek ve izlemek, onlara bağlayıcı olmayan tavsiyelerde bulunmak ve tespit, öneri ve değerlendirmelerini bir rapor halinde hükümete ve kamuoyuna bildirmektir.

Pek çok ülkede hükümetler tarafından 2030 Gündeminde yer alan SKA'lara daha hızlı, planlı, koordineli ve etkili bir şekilde ulaşılmasını sağlamak amacıyla sürdürülebilir kalkınma strateji belgesi veya eylem planı hazırlanmıştır. Örneğin Almanya, Fransa, İtalya ve Macaristan'da "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi", İspanya'da ve İsveç'te "Gündem 2030 için Ulusal Eylem Planı" hazırlanmıştır (EEA, 2020). Avusturya, Portekiz gibi bazı ülkelerde ise Gündem 2030'a yönelik strateji belgeleri ve eylem planları kapsayıcı tek bir belgede toplanmak yerine birden fazla strateji belgesi veya eylem planı hazırlanmıştır (EEA, 2020). Sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin strateji belgeleri ve eylem planlarında ülkenin mevcut durumu değerlendirilmekte, geleceğe yönelik hedefler ortaya konulmakta ve bu hedeflere erişilmesi için yapılacak faaliyetler belirtilmektedir.

Yasama organının sürdürülebilir kalkınma sürecine katılımı ise parlamentoların genel kurul çalışmaları ve parlamentolar içinde görev yapan komisyonlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Parlamentolar kabul etmiş oldukları kanunlar aracılığı ile sürdürülebilir kalkınma sürecinin yasal çerçevesini belirlemektedir. BM'ye üye ülkeler 2030 Gündeminde yer alan SKA'lara erişeceklerini yazılı bir şekilde taahhüt ettiklerinden ülke parlamentolarının kanun taslaklarını yasalaştırırken sürdürülebilir kalkınma amaçlarını dikkate almaları gerekmektedir. Bu bağlamda parlamento komisyonları sürdürülebilir kalkınma sürecinin parlamento adına takip edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bazı ülke parlamentolarında sürdürülebilir kalkınma sürecine odaklanan özel bir komisyon

kurulmuştur. Örneğin Almanya Parlamentosundaki Sürdürülebilir Kalkınma Parlamento Danışma Komisyonu, Macaristan Parlamentosundaki Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu ve Letonya Parlamentosundaki Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu bu kapsamda kurulan komisyonlardır (Fetting, 2021: 12, 13, 14). Sürdürülebilir kalkınma komisyonlarının görevleri parlamento adına kamu idarelerinin sürdürülebilir kalkınma kapsamında yaptıkları faaliyetleri ve raporları incelemek ve bu konuda ilgili kamu idaresine önerilerde bulunmak, tespit ettikleri sorunlar ve çözüm önerileri konusunda parlamentodaki esas komisyonları² ve kamuoyunu bilgilendirmektir.

2004 yılından beri faaliyete bulunan Almanya'daki Sürdürülebilir Kalkınma Parlamento Danışma Komisyonu başarılı çalışmalarıyla diğer komisyonlara örnek teşkil etmektedir. Komisyon, 17 milletvekilinden oluşmakta (GB, 2019:9) ve hükümet tarafından parlamentoya sunulan kanun tasarılarını ve bu tasarıların ekinde yer alan sürdürülebilirlik etki analizlerini inceleyip değerlendirmektedir (FG: 2021: 84). Komisyon, kanun taslağına ilişkin tespit ve önerilerini daha sonra parlamentodaki ilgili esas komisyona sunmaktadır. İlgili esas komisyonun bu tespit ve önerileri yazılı bir şekilde karara bağlaması zorunludur (FG: 2021: 85). Sürdürülebilir Kalkınma Danışma Komisyonu ayrıca hükümetin uygulamakta olduğu sürdürülebilir kalkınma politikalarını izlemekte, önerilerini ve değerlendirmelerini hükümet adına bu politikaları koordine eden Sürdürülebilir Kalkınma Komitesine bildirmektedir.

Parlamentoların sürdürülebilir kalkınma politikalarını takip etmek için izledikleri ikinci yol ise sürdürülebilir kalkınma komisyonu kurmak yerine mevcut bir komisyonu sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin takibi için görevlendirmek veya mevcut bir komisyon içerisinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin takibi için bir alt komisyon kurmak şeklindedir. Örneğin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini takip etmek için Finlandiya'da Gelecek Komisyonu, Belçika'da Enerji, Çevre ve İklim Komisyonu görevlendirilirken Arnavutluk'ta Finans ve Ekonomi Komisyonu içindeki Sürdürülebilir Kalkınma Alt Komisyonu, Çek Cumhuriyetinde Çevre Komisyonu içindeki Sürdürülebilir Kalkınma Alt Komisyonu görevlendirilmiştir (Fetting, 2021: 10, 11, 12)

² Esas komisyon bir kanun teklifi taslağı konusunda nihai karar veren ve teklifin son halini ve teklife ait nihai raporu Genel Kurula sunan parlamento komisyonudur. Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu ise ilgili esas komisyona, örneğin çevre komisyonuna danışmanlık desteği sağlayan bir tür tali komisyonudur.

Parlamentoların sürdürülebilir kalkınma politikalarını takip etmek için izledikleri üçüncü yöntem ise parlamentoda özel bir komisyon kurmak veya mevcut bir komisyonu görevlendirmek yerine parlamentoda görev yapan çevre, enerji, tarım, eğitim gibi bütün ihtisas komisyonlarının kendi görev alanları ile ilişkili sürdürülebilir kalkınma amaçlarını takip etmeleri şeklindedir. Türkiye, Hırvatistan ve Yunanistan parlamentoları bu üçüncü yöntemi uygulamaktadır (Fetting, 2021: 11, 13).

Ombudsmanlık kurumları ve Sayıştaylar parlamento adına yürütmeyi denetledikleri için bu iki kurumun denetim faaliyetleri ve raporları, parlamentonun ülkede uygulanmakta olan sürdürülebilir kalkınma politikalarını takip etmesine yardımcı olmaktadır. Almanya, Avusturya, Cezayir, Kanada, Letonya, Polonya, Romanya ve Slovakya'da Sayıştaylar hükümetin sürdürülebilir kalkınma uygulamalarına ilişkin olarak hazırladıkları değerlendirme raporlarını parlamentoya sunmaktadır (Fetting, 2021: 10, 14, 15; OAGC, 2022; Zaralı, 2021:180, 181). Macaristan'da ise Gelecek Nesiller Ombudsmanı Anayasa hükümlerine tam uyum kapsamında sunduğu tavsiyelerine uymayan yetkililerin listesini Yıllık Faaliyet Raporunda Parlamente'ye sunmaktadır. (OCFRH, 2018: 1)

Sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir kalkınma politikalarının katkısı ise üç farklı yöntemle yapılmaktadır. Birinci yöntemde ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı vermek isteyen birçok sivil toplum kuruluşu bir araya gelerek bir çatı kuruluşunu oluşturmaktadır. Ardından da bu çatı kuruluş, temsil ettiği sivil toplum kuruluşları adına sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin görüş, öneri ve çalışmalarını hükümete, parlamente'ye ve kamuoyuna açıklamaktadır. Örneğin Almanya'daki Sürdürülebilir Kalkınma Konseyi, İrlanda'da 2030 Koalisyonu ve İtalya'da Sürdürülebilir Kalkınma Forumu sivil toplum kuruluşu ve iş adamları derneklerinin bir araya gelerek kurduğu çatı kuruluşlarıdır (EEA, 2020 ve SWE, 2022). İkinci yöntemde kamu idarelerinin sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerini takip eden koordinasyon kuruluna üniversiteler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından temsilciler istenmekte, böylelikle sivil toplum kuruluşları kendi görüş ve önerilerini bu kurulda ifade etmektedir. Örneğin İspanya ve Finlandiya'da sivil toplum kuruluşlarından bu şekilde görüş alınmaktadır (EEA, 2020). Üçüncü yöntemde ise koordinasyonu sağlayan kamu idaresi ülkede önde gelen bazı sivil toplum kuruluşlarını seçmekte ve seçtiği bu kuruluşlar aracılığı ile sivil

toplum kuruluşlarının görüş ve önerilerini almaktadır. Örneğin Türkiye’de bu yöntem uygulanmaktadır.

2.2. Ombudsmanlık Kurumlarının Sürdürülebilir Kalkınma Sürecine Katkıları

Ombudsmanlık kurumları görevlerini yerine getirirken kamu idarelerine tavsiyelerde bulunmakta, yaptıkları denetim faaliyetleri konusunda parlamentoyu bilgilendirmekte, vatandaşların ve sivil toplum kuruluşlarının kamu kurumlarıyla yaşadıkları anlaşmazlıkların çözülmesine aracılık etmektedir. Ombudsmanlık kurumları bu görevleri yerine getirmek suretiyle yürütme ve yasama organlarının ve sivil toplum kuruluşlarının sürdürülebilir kalkınma konusundaki çalışmalarını desteklemektedir.

Ombudsmanlık kurumlarının sürdürülebilir kalkınma sürecine yaptıkları en doğrudan katkı, 2030 Gündeminde yer alan 16 no’lu SKA’nın gerçekleştirilmesine yöneliktir (Langen, 2021). Bu kalkınma amacıyla herkes için adalete erişimin sağlanması ve hesap verebilir ve kapsayıcı (ayrımcılık yapmayan) kurumlar oluşturulması öngörülmektedir. Ombudsmanlık kurumları 2030 Gündeminde yer alan diğer SKA’lara da doğrudan veya dolaylı katkılar sunmakla birlikte bu kurumların sürdürülebilir kalkınma sürecine verdikleri en kritik ve öncelikli katkı ülkedeki adalet açığını azaltan ve herkesin adalete erişmesini kolaylaştıran faaliyetlerde bulunmalarıdır. Zira adaletin tesis edilemediği, güvensizliğin ve kaosun yaşandığı bir ortamda herhangi bir sorunun çözümü mümkün olmamaktadır. Dünyada adalete erişim sorununun büyüklüğünün anlaşılması açısından Barışçıl, Adil ve Kapsayıcı Toplumlar için Yol Bulucular (Pathfinders for Peaceful, Just and Inclusive Societies³) adlı uluslararası ortaklık tarafından yaptırılan bir araştırmanın sonuçları oldukça dikkat çekicidir. Bu araştırmaya göre dünyada 1,5 milyar insanın çözüme kavuşturamadığı adalet sorunu bulunmaktadır. Ayrıca yaklaşık 4,5 milyar kişi de yasal kimliğe sahip olmama, kayıt dışı sektörde çalışma gibi nedenlerden dolayı kanunların kendilerine sağladığı hukuksal imkânlardan faydalanamamaktadır (TFJ, 2019: 12).

Öte yandan adalet sorununu çözemeyen kişilerin %19’unu kamu hizmetlerine erişim sorunu yaşayan kişiler oluşturmaktadır (Langen, 2021). Ombuds-

³ Pathfinders for Peaceful, Just and Inclusive Societies, BM üyesi 39 devleti, uluslararası örgütleri, sivil toplumu ve özel sektörü bir araya getiren çok paydaşlı bir ortaklıktır.

manlık kurumları, insanların kamu hizmetlerine ilişkin şikâyetlerinin ücretsiz, basit, nesnel, hızlı ve hakkaniyetli bir şekilde çözülmesine katkı sağladıkları için kamu hizmetlerine erişim sorununun azaltılmasında önemli bir pay sahibidirler. Ayrıca ombudsmanlık kurumları adalete erişim sürecinde mahkemelere kıyasla vatandaşlara daha fazla kolaylık sağlamaktadırlar. Nitekim İrlanda Yüksek Mahkemesi Başkanı ülkesinde yalnızca çok zenginlerin veya adli yardım alabilecek yoksulların mahkemeye erişebildiklerini söylemiştir (Tyndall, 2018). Çünkü birçok insan bu ülkede avukatlık ücretinin çok yüksek olması nedeniyle avukat tutmayı istemeyebilmekte veya mahkemede haklarını kendileri savunsalar dahi davayı kaybetmeleri durumunda karşı tarafın masraflarını ödeme riskinden çekinebilmektedir. Bu risk de onları haklarını aramaktan caydıran bir durum olabilmektedir (Tyndall, 2018). Ombudsmanlık kurumları mahkemelere kıyasla daha az prosedürel kurallar gerektirmeleri, hızlı karar almaları, bedelsiz olmaları ve herhangi bir maliyet riski barındırmamaları nedeniyle vatandaşların adalete erişim süreçlerini önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır.

Diğer taraftan ombudsmanlık kurumları rüşvet ve yolsuzlukla mücadelede önemli görevler üstlenmektedirler. 2011-2020 yılları arasında 120'den fazla ülke ve bölgede yapılan kapsamlı bir araştırmaya göre rüşvet olayları, düşük gelirli ülkelerde yüksek gelirli ülkelerdekinden beş kat daha fazla yaşanmaktadır (BM, 2021: 59). Bu durum düşük gelirli ülkelerde ombudsmanlık kurumların yaptıkları denetim faaliyetlerinin önemini daha da artırmaktadır.

Ombudsmanlık kurumları insan haklarının korunmasında, kadınlar, engelliler, çocuklar, sığınmacılar gibi dezavantajlı kesimlerin haklarının savunulmasında ve bu kesimlerin adalete erişmelerinde önemli görevler üstlenmektedirler. BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminde yer alan üç temel ilke "İnsan haklarına dayalı yaklaşım gösterme", "Kimseyi geride bırakmama" ve "Cinsiyet eşitliğini gözetme ve kadınları destekleme" şeklindedir (BM, 2022b). Ombudsmanlık kurumlarının dezavantajlı kesimleri ve insan haklarını gözeten uygulamaları, bu üç ilkenin hayata geçirilmesini desteklemektedir. Ayrıca ombudsmanlık kurumlarının kadın haklarını koruyan çalışmaları, cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesini öngören 5'inci SKA'ya doğrudan katkı sağlamaktadır.

Öte yandan ombudsmanlık kurumlarına bazı kritik yetkilerin verilmesi, bu kurumların insan haklarını ve dezavantajlı grupları daha iyi korumalarına yardımcı olmaktadır. Zira bazı ülkelerde ombudsmanlık kurumlarına resen inceleme, mahkemelerde dava açma veya açılan bir davaya müdahil olma, Anayasa Mahkemesinde dava açma ve ulusal önleme mekanizmasına sahip olma gibi yetkiler verilmiş olup ombudsmanlık kurumları bu yetkileri kullanmak suretiyle etkinliklerini artırmışlardır. Engelliler, çocuklar, kadınlar, sığınmacılar gibi korunmaya ve savunulmaya muhtaç kişiler içinde buldukları olumsuz şartlar nedeniyle haklarını aramaktan kaçınabilmekte veya bir dava açmak suretiyle haklarını aramış olsalar bile dava sürecinde kendilerini savunma konusunda yetersiz kalmaları söz konusu olabilmektedir. Bu tür olumsuz durumları önleyebilmek için ombudsmanlık kurumlarına resen inceleme yetkisi tanıyan İrlanda, Fransa, Malta ve Finlandiya gibi ülkelerde ombudsmanlar dezavantajlı kesimleri koruyabilmek için kendi inisiyatifleri ile harekete geçebilmektedir (Creutzfeldt, vd., 2021: 50, 51). Ombudsmanlık kurumlarına belli şartlar çerçevesinde dava açma veya yargılamanın başlatılmasını talep etme hakkı tanıyan Gürcistan, Polonya ve Moldova gibi ülkelerde ise ombudsmanlar özellikle insan haklarının ihlal edildiği durumlarda dava açabilmekte veya yargılamanın başlatılmasını talep edebilmektedir (Creutzfeldt, vd., 2021: 57, 59, 60). Hırvatistan, Lüksemburg ve Moldova'da ise yargılamanın çok uzun sürdüğünü savunan vatandaşlar ombudsmana şikâyetle bulunabilmekte ve ombudsman haklı gördüğü şikâyetleri Adalet Bakanlığına veya Yargıçlar Yüksek Konseyi'ne iletebilmektedir (Gülener, 2013:16, 18, 19).

Ombudsmanlık kurumları çevre, tarım, eğitim, ulaşım, enerji, sağlık gibi sürdürülebilir kalkınmanın her alanında tavsiye kararı aldıklarından ve öneriler sunduklarından 2030 Gündeminde yer alan bütün SKA'ların gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadırlar. Özellikle çevresel konularda ombudsmanlık kurumlarının sürdürülebilir kalkınma sürecine katkısı daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Örneğin Zambiya'da maden ocaklarına yer açabilmek için bazı insanlar evlerinden taşınmak zorunda bırakılmış ayrıca madencilik faaliyetleri bu insanların su kaynaklarının kirlenmesine neden olmuştur. Bu mağduriyet karşısında vatandaşlar sorunlarının çözümü için Zambiya Ombudsmanına başvurmuşlardır (Tyndall, 2018). Zambiya Ombudsmanı bu ve buna benzer şikâyet başvurularında Zambiya Anayasasının 248'inci maddesi gereğince konuyu inceleyerek bir rapor hazırlamakta sonra da bu raporu parlamentoya sunmakta-

dır (NAZ, 2022: 98). Böylece Zambiya Parlamentosu kamu idarelerinin vatandaşları mağdur eden idari işlemleri hakkında Zambiya Ombudsmanı tarafından detaylı olarak bilgilendirilmekte ve vatandaşların sorunları Ombudsman üzerinden Zambiya Parlamentosuna ayrıntılı bir şekilde aktarabilmektedir. Zambiya Ombudsmanı ayrıca Zambiya Anayasasının 244'üncü maddesi uyarınca kamu idarelerinin haksız, hukuka aykırı, evrensel adalet ilkelerine uymayan idari işlem ve eylemlerine karşı dava açabilmektedir (NAZ, 2022: 97). Böylece mağdur vatandaşların hakları Zambiya Ombudsmanı tarafından doğrudan idari işleme dava açmak suretiyle de korunabilmektedir.

Ombudsmanların çevre gibi belirli alanlarda ihtisaslaşmaları sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla katkı sunmalarına yardımcı olabilmektedir. Yeni Zelanda'da Parlamentosunun Çevreden Sorumlu Komiseri ve Malta'da Çevre ve Planlama Komiseri çevre alanında ihtisaslaşan ombudsmanlara örnek teşkil etmektedir. Yeni Zelanda Parlamentosunun Çevreden Sorumlu Komiseri (Komiser) parlamento adına hükümetin çevre politikalarını ve uygulamalarını takip etmekte, ülkedeki çevresel sorunları araştırmakta ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerini Parlamento'ya sunmaktadır. Komiser çözüm önerilerini doğrudan hükümete veya bir bakanlığa sunmamaktadır (PCE, 2021: 7). Parlamento, Komiserin çözüm önerilerini benimsemesi halinde bu önerileri hükümete iletmektedir. Hükümet de Komiserin çözüm önerilerine ilişkin yanıtını parlamento'ya bildirmektedir. Örneğin 2020-2021 yasama döneminde Komiser, parlamento aracılığıyla hükümete halîç yönetimi, çevresel araştırmaların finansmanı ve sürdürülebilir turizm konularında 17 adet öneri sunmuş, hükümet yanıt verdiği 5 öneriden 3'ünü kısmen kabul ettiğini bildirmiş, diğer önerilere ilişkin değerlendirmelerini tamamlamadığından bunlara yanıt vermemiştir. (PCE, 2021: 3 ve 28). Yeni Zelanda'da Komiserin önerilerini hükümete doğrudan değil de parlamento aracılığıyla sunması bu önerilerin hükümet tarafından kabul edilebilirliğini artırmaktadır. Bu nedenle Yeni Zelanda'daki uygulama, parlamento ve ombudsman arasındaki işbirliğinin başarısına ilişkin çarpıcı bir örnek niteliğindedir.

İspanya'daki Ombudsmanlık Kurumu ise adalet, dezavantajlı grupların korunması, sağlık, enerji, eğitim, ulaşım gibi pek çok alanda tavsiye kararı almakta ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. Örneğin 2019 yılında İspanya Ombudsmanı ülkenin Endülüs eyaletindeki Donana Ulusal Parkının korunması için bu parktaki yer altı sularının aşırı kullanımını önleyecek bir eylem pla-

nının hazırlanmasını ve uygulanmasını önermiş, ilgili kamu idaresi bu öneriyi kabul etmiştir (DP, 2019: 21). İspanya Ombudsmanı ayrıca yaban hayvanlarının işkenceden tıpkı evcil hayvanların işkenceden korunduğu gibi korunabilmesi için Ceza Kanununun 337. maddesinin değiştirilmesi gerektiğini bildirmiştir (DP, 2019: 22). Diğer taraftan İspanya Ombudsmanı sağlık alanında hastaların bekleme sürelerinin ve engellilik düzeyi tespit işlemlerindeki gecikmelerin azaltılması için çeşitli önerilerde bulunmuştur. Bu önerilere ilaveten Ombudsman, noter tasdikli olmayan özel sözleşmeler imzalanırken görme engelli kişileri korumak ve tüm imza sahiplerinin sözleşmenin metnine erişebilmelerini ve sözleşmeyi tam olarak anlamalarını sağlamak için iki öneride daha bulunmuş ve bu iki öneri ilgili kamu idaresi tarafından kabul edilmiştir (DP, 2019: 15). Doğanın ve engellilerin korunmasına ilişkin önerilerin sunulması ve bunların ilgili kamu idareleri tarafından hayata geçirilmesi İspanya'daki Ombudsmanlık Kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecine aktif katkı sağladığını göstermektedir.

Macaristan'da ise 2030 Gündemine ilişkin planlama ve uygulama çalışmalarında ombudsmanlık kurumuna önemli bir rol verildiği görülmektedir. Bu ülkede Baş Ombudsman statüsüne sahip olan Temel Haklar Komiserinin iki yardımcısı bulunmakta olup bu yardımcılarından biri Gelecek Nesiller Ombudsmanı olarak görevlendirilmiştir (OCFRH, 2022). Gelecek Nesiller Ombudsmanı, Macaristan'ın 2030 Gündemine ilişkin eylem planı olan Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisinin uygulanmasını izlemekte ve tespit ettiği aksaklıklar konusunda hükümete geri bildirimde bulunmaktadır (NCSD, 2019: 17). Gelecek nesillerin menfaatlerinin korunması sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir parçası olduğu için Ombudsmanın çalışmalarının her yönü sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilişkili olmaktadır. Ombudsman gelecek nesillerin haklarının ve ülkenin doğal ve kültürel mirasının korunması için düzenleme yapılması konusunda öneri sunabilmekte, çevreyi etkileyen bir idari işlem hakkında açılan bir davaya müdahil olarak katılabilmektedir (NCSD, 2019: 17). Gelecek Nesiller Ombudsmanı, gelecek nesillerin haklarına veya ülkenin doğal ve kültürel mirasına zarar vereceğini öngördüğü kanun hükümlerini Anayasa Mahkemesine veya Avrupa Adalet Divanına bildirmesi için Temel Haklar Komiserine tavsiyede bulunabilmektedir. Ombudsman büyük çevresel ihtilafların çözümüne yardımcı olmak için toprağın ve yeraltı sularının korunması, atık yönetimi ve çevre koruma yetkililerine ilişkin sisteminin yeniden yapılandırılması konularında pozisyon beyanları yayınlamıştır (NCSD, 2019: 17).

3. TÜRKİYE'DE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA SÜRECİ VE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNUN BU SÜRECE KATKISI

3.1. Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Süreci

Türkiye, 2015 yılında BM'ye üye olan diğer devletler gibi Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminde yer alan hedefleri uygulama konusunda taahhütte bulunmuş ve bu taahhütten itibaren söz konusu hedeflere ilişkin çalışmalarına başlamıştır. Türkiye'nin 1. Ulusal Gözden Geçirme Raporu 2016 yılında, 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporunu ise 2019 yılında BM'ye ve kamuoyuna sunulmuştur. Birinci raporda sürdürülebilir kalkınma amaçlarını hayata geçirmek için planlanan adımları içeren yol haritası ortaya konurken ikinci raporda 1, 3, 6, 7, 9 ve 11 no'lu SKA'larda önemli ilerleme olduğu ifade edilmiştir (SBB, 2019b: 7). Türkiye'nin 2030 Gündemini uygulama stratejisi, bu Gündemde yer alan SKA'ları Kalkınma Planlarına ve turizm, kentsel dönüşüm, kırsal kalkınma gibi sektörel kalkınma stratejilere entegre ederek uygulama ve izleme şeklindedir (SBB, 2019b: 7). Nitekim On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) 843'üncü maddesinde, kurumsal stratejik planların ve sektörel politika belgelerinin hazırlanmasında sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uyumun gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir (SBB, 2019a: 208). Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programları, Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi (2021-2023), Ulusal Su Planı (2019-2023) ve bazı bakanlıkların stratejik eylem planlarında sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uyuma vurgu yapılmıştır (CYO, 2021:32, 36; TOB, 2019:96)

Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündeminde yer alan hedeflere ilişkin faaliyetler, bakanlıklar ve diğer kamu idareleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle hangi bakanlığın ve kamu idaresinin hangi hedefin gerçekleştirilmesinden sorumlu olduğu 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporunda belirlenmiş ve kamuoyuna açıklanmıştır (SBB, 2019b: 33, 34). 2030 Gündemi kapsamında bakanlıklar ve diğer kamu idareleri arasında koordinasyonu sağlama görevi Strateji ve Bütçe Başkanlığına verilmiştir. Ulusal Gözden Geçirme Raporları da yine Strateji ve Bütçe Başkanlığı koordinasyonunda hazırlanmaktadır. 2030 Gündeminde yer alan SKA'lara erişim durumunun göstergeler bazında izlenmesi sorumluluğu ise Türkiye İstatistik Kurumuna (TÜİK) verilmiştir (SBB, 2019b: 35). Bu kapsamda 2030 Gündemindeki SKA'lara yönelik olarak 215 adet göstergenin

hazırlanması öngörülmüştür. Bunlar arasından 83 göstergenin verilerinin mevcut olması nedeniyle hâlihazırda yayımlanabilir olduğu ve kalan 132 göstergeye ilişkin verilerin ise üretilmesi gerektiği açıklanmıştır (SBB, 2019b: 24). 215 adet göstergeden %39'u TÜİK; %61'i ise diğer kamu idarelerinin sorumluluğunda hazırlanmaktadır (SBB, 2019b: 24). Kamu idareleri arasında istatistiki koordinasyonu sağlama ve hazırlama süreci tamamlanan göstergeleri yayınlama görevi TÜİK tarafından yerine getirilmektedir.

2030 Gündeminde yer alan SKA'lara erişim durumunun yasama organı düzeyinde takibi ise TBMM'nin ihtisas komisyonları ve Genel Kurulu tarafından yapılmaktadır. 3067 sayılı Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkında Kanun gereğince TBMM'de kabul edilecek kanun tekliflerin Kalkınma Planlarına uygun olması ve bu kapsamda bütün ihtisas komisyonlarının, kendilerine havale edilen kanun tekliflerini Kalkınma Planına uygunluk açısından incelemeleri ve uygun bulmadıkları takdirde reddetmeleri gerekmektedir. On Birinci Kalkınma Planına (2019-2023) göre kalkınma faaliyetlerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygun olması gerektiğinden TBMM'nin ihtisas komisyonları ve Genel Kurulunun kanun tekliflerini sürdürülebilir kalkınma amaçlarına uygunlukları yönünden incelemeleri ve karara bağlamaları gerekmektedir.

Türkiye'de 2030 Gündeminde yer alan SKA'lara ilişkin çalışmalara sivil toplum kuruluşları da katılmaktadır. 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporunun hazırlanma sürecinde toplam 312 adet sivil toplum kuruluşu ve 2.000 şirket temsilcisi doğrudan katkı sağlamıştır (SBB, 2019b: 8). Özel sektörün görüş ve önerilerini daha kolay ve düzenli bir şekilde alabilmek için TÜSİAD, MÜSİAD, TÜR-KONFED, İş Dünyası Sürdürülebilir Kalkınma Derneği ve TOBB özel sektöre ilişkin koordinatör kurumlar olarak belirlenmiştir (SBB, 2019b: 14).

Türkiye'de Gündem 2030 dışında AB tarafından 2019 yılında açıklanan Yeşil Mutabakat anlaşmasına uyum sağlanması konusunda da çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda 2021 yılında Ticaret Bakanlığının koordinasyonunda 8 bakanlığın ve Strateji ve Bütçe Başkanlığının katılımı ile Yeşil Mutabakat Eylem Planı açıklanmıştır. Bu Eylem Planında 9 ana başlık altında toplam 32 hedef belirlenmiş ve bu hedeflere yönelik 81 eylem açıklanmıştır (TB, 2021: 9). Eylemlerin önemli bir kısmı, hedef konularına ilişkin yeni mevzuatın oluşturulması,

rehber ve eylem planlarının hazırlanması şeklinde belirtilmiştir. Cumhurbaşkanlığı tarafından çıkarılan 2021/15 sayılı Genelgede ise Ticaret Bakanlığının ilgili bakan yardımcısının başkanlığında olmak üzere toplam 10 bakanlığın bakan yardımcılarının ve Strateji ve Bütçe Başkan Yardımcısının katılımı ile Yeşil Mutabakat Çalışma Grubunun kurulduğu ve bu Çalışma Grubunun Yeşil Mutabakat Eylem Planının uygulanmasını takip edip gerekli koordinasyonu sağlayacağı belirtilmiştir (RG, 2021). Milli Eğitim Bakan Yardımcısı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yardımcısı Yeşil Mutabakat Çalışma Grubunda sayılmış ancak bu bakanlıkların görev alanlarına ilişkin hedef ve eylemler Yeşil Mutabakat Eylem Planında belirtilmemiştir. Bu durumun nedeni bu iki bakanlığın Eylem Planı hazırlandıktan sonra Çalışma Grubuna dâhil edilmesidir.

Öte yandan Sayıştay 2020 yılı Aralık ayında “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi” başlıklı bir rapor hazırlamış ve TBMM’ye ve kamuoyuna sunmuştur. Raporla Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma amaçlarının Kalkınma Planlarına dayalı bir entegre ve izleme sistematığının kurulduğu ancak böyle bir sistematığın amaçlara erişim durumunu takip etme ve değerlendirme açısından yetersiz kaldığı, kamu kurumlarının uygulamalarını sistematik bir şekilde izleyip değerlendirecek ve yönlendirilecek ulusal bir yapıya ve merkezi bir plana ihtiyaç olduğu, yeni veri üretimine ihtiyaç duyulduğu için bazı sürdürülebilir kalkınma göstergelerinin yayınlanmadığı, ilgili kurumların ve TÜİK’in göstergelere ilişkin veri üretme kapasitelerini artırmaları gerektiği ancak bu konuda henüz istenilen noktada olmadıkları belirtilmiştir (Sayıştay, 2020: 13, 14, 15).

2019 yılında onaylanan On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) 844.1. maddesinde 2030 Gündemindeki SKA’ların uygulanmasını ulusal düzeyde takip etmek ve koordinasyonunu sağlamak üzere Strateji ve Bütçe Başkanlığının başkanlığında ilgili kamu kurumlarının, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı ile Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulunun kurulacağı belirtilmiştir. 2020, 2021 ve 2022 Yıllarına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Programlarında bu Kurulun kuruluşuna ilişkin mevzuatın yayınlanacağı belirtilmiş ancak söz konusu mevzuat henüz Resmi Gazete’de yayınlanmamıştır (SBB, 2019d: 402; SBB, 2020: 423; SBB, 2021: 392).

3.2. Kamu Denetçiliği Kurumunun Sürdürülebilir Kalkınma Sürecindeki Rolü

Türkiye tarafından 2019 yılında BM'ye sunulan 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporunda Kamu Denetçiliği Kurumunun hesap verebilirliği güçlendirmek amacıyla 2013 yılında kurulduğu belirtilmiş ve Kurum 16 no'lu sürdürülebilir kalkınma amacının gerçekleştirilmesinden sorumlu veya ilgili kuruluşlar arasında sayılmıştır (SBB, 2019b: 34 ve 123). Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından 2019 yılında hazırlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporunda ise Kamu Denetçiliği Kurumu, yolsuzluk ve rüşvetle mücadeleyi amaçlayan 16.5 no'lu alt hedefle ilgili olan kurumlar arasında belirtilmiştir (SBB, 2019c: 245). Bu itibarla Kamu Denetçiliği Kurumuna sürdürülebilir kalkınma amaçlarına erişim sürecinde sadece yolsuzluk ve rüşvetle mücadele konusunda sınırlı bir rol öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Raporda bu alt hedefe ilişkin sorumlu kurumun Emniyet Genel Müdürlüğü, koordinatör kurumun ise Adalet Bakanlığı olduğu belirtilmiştir.

Kamu Denetçiliği Kurumunun yıllık faaliyet raporları incelendiğinde çevre, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, yerel yönetim hizmetleri, ekonomi, maliye, vergi, ulaşım, insan hakları, çocuk, kadın ve engelli hakları, adalet ve güvenlik gibi pek çok alanda tavsiye kararı aldığı görülmektedir. Bu itibarla Kamu Denetçiliği Kurumunun sürdürülebilir kalkınma amaçlarına fiili katkısının sadece yolsuzluk ve rüşvetle mücadele ile sınırlı olmadığı, Kurumun oldukça geniş bir yelpazede sürdürülebilir kalkınma amaçlarına destek sağladığı anlaşılmaktadır. Nitekim 2013 yılında kurulan Kurumun ülke içinde tanınırlığı ve bilinirliği zamanla arttıkça Kuruma yapılan başvuru sayısı da artmıştır (KDK, 2022: 15). Başvuru sayısının artması ise Kurumun daha fazla sayıda karar almasını ve öneri sunmasını ve nihayetinde sürdürülebilir kalkınmayı daha fazla desteklemesini sağlamıştır.

Kurum 2013-2021 yılları arasında toplam 71.358 adet başvuru için tavsiye kararı ve 2.058 başvuru için ise kısmen tavsiye kısmen ret kararı vermiştir (KDK, 2022: 80). Kurumun tavsiye kararlarına uyum oranı 2013 yılında %20'lerde iken; 2017 yılında %65'e, 2020 yılında %76,38'e. 2021 yılında ise %79,50'ye yükselmiştir (KDK, 2022: 16). Kurumun tavsiye kararlarına uyum oranının sürekli artması hukuk devleti ve iyi yönetim ilkelerinin kamu idarelerinin faaliyetlerine daha fazla yansımaları açısından önem taşımaktadır. Kurumun ayrıca kendi

içerisinde ihtisaslaşmaya katkı sağlayacak bir görev paylaşımı yaptığı da görülmektedir. Bu görev paylaşımında 22 konu belirlenmiş ve bu konular beş Kamu Denetçisi arasında dağıtılmıştır (KDK, 2022: 65).

Kurum 2021 yılında kendisine yapılan kabul edilebilir nitelikteki 6.084 başvurunun 1.604 adedi için tavsiye kararı, 403 adedi için kısmen tavsiye ve 1.320 adedi için ret kararı vermiştir (KDK, 2022: 83). Kalan 3.160 adet başvuruyu, yani kabul edilebilir başvuruların toplamının %52'sini ise dostane çözüm ile sonuçlandırmıştır. Dostane çözüm yönteminde ilgili kamu idaresi başvuranın talebi doğrultusunda davranmaya ikna edilmeye ve taraflar zaman kaybetmeden uzlaştırılmaya çalışılmakta, böylece başvuru sahibinin adalete erişim süreci hızlandırılmaktadır. Kurum ret verdiği kararlarda ise hukuki durumun başvuru sahibi açısından açıklığa kavuşmasını sağlamaktadır. Böylece başvuru sahibi dava açması halinde karşılaşılabileceği olumsuz sonuç konusunda fikir sahibi olabilmektedir. Kurum ayrıca çeşitli şikâyet başvurularının çözümüne ilişkin olarak sunduğu mevzuat önerileri yoluyla da oldukça geniş kitlelerin sorunlarının çözümüne yardımcı olmakta ve pek çok konu dava açılmadan çözüme kavuşabilmektedir. Nitekim Kurumun 2021 yılında verdiği toplam tavsiye kararlarının %11'inde mevzuat değişikliği önerilmiştir (KDK, 2022: 140). Kurumun kararları, mevzuat değişikliği önerileri ve diğer faaliyetleri sayesinde kamu idareleri aleyhine açılacak yaklaşık 150 bin davanın açılmasının önlediği tahmin edilmektedir (KDK, 2022: 156). 2021 yılı içerisinde idari yargı mercilerinin yaklaşık 690 bin dava dosyasına baktığı dikkate alındığında Kurumun idari yargının iş yükünün azaltılmasına ciddi bir destek sağladığı ve adalete erişimi hızlandırdığı anlaşılmaktadır (KDK, 2022: 153).

Kamu Denetçiliği Kurumunun uygulamada çevre, tarım, orman, enerji gibi sürdürülebilir kalkınmanın öne çıkan alanlarında yol gösterici ve yönlendirici tavsiye kararları aldığı görülmektedir. Örneğin Kurumun 2021 yılında verdiği bir tavsiye kararında Balıkesir ili Bandırma İlçesinde yerleşim yerlerine yakın bir alanın hâkim rüzgâr yönü hesaplanmadan hafriyat döküm yeri olarak kullanıldığı belirtilmiş ve bölge sakinlerinin çevre sağlığını olumsuz etkileyen bu alanın temizlenerek ağaçlandırılması veya mera olarak kullanılması ayrıca bu alana hafriyat dökümünün engellenmesi tavsiye edilmiştir (KDK, 2021a: 10). Kurumun verdiği bir başka tavsiye kararında ise Şanlıurfa İli Suruç İlçesinde bir katı atık merkezine katı atık aktarımı yapılırken bu tesise komşu yerde bulunan bir tarla-

nın kirletilmemesi için katı atık merkezinin standartlara uygun hale getirilmesi tavsiye edilmiştir (KDK, 2021b: 10).

Yukarıda belirtilen açıklama ve örneklerden anlaşıldığı üzere Kamu Denetçiliği Kurumu faaliyetleriyle sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine doğrudan veya dolaylı pek çok katkı sunmaktadır. Bununla birlikte ülkemizde sürdürülebilir kalkınma sürecinin yönetimi konusunda bazı kurumsal/yapısal eksikliklerin mevcut olması, KDK'nın bu sürece daha fazla katkı sunma olanağını azaltmaktadır. Bu eksiklikler ülkemizde sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik merkezi bir planın hazırlanmamış olması, kamu idarelerinin sürdürülebilir kalkınma kapsamında yaptığı faaliyetleri takip edip denetleyecek ve yönlendirecek bakanlıklar üstü bir kurulun bulunmaması ve parlamentoda sürdürülebilir kalkınmaya odaklanan özel bir komisyonun kurulmamış olmasıdır. Bu üç hususun henüz gerçekleştirilmemiş olması, sürdürülebilir kalkınma çalışmalarında kurumlar arası koordinasyonun yeterince sağlanamamasına ve diğer kurumlar gibi Kamu Denetçiliği Kurumunun potansiyelinden de yeterince yararlanılamamasına yol açmaktadır.

3.3. Kamu Denetçiliği Kurumunun Sürdürülebilir Kalkınma Sürecindeki Rolünün Artırılmasına İlişkin Öneriler

Kamu Denetçiliği Kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolünün artırılması ve mevcut kurumsal/yapısal eksikliklerin tamamlanmasına ilişkin olarak şu önerilerin hayata geçirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Sayıştay'ın Değerlendirme Raporunda da önerdiği gibi sürdürülebilir kalkınma sürecinde kamu kurumlarının uygulamalarını sistematik bir şekilde izleyip değerlendirecek ve yönlendirilecek ulusal bir yapının kurulması uygun olacaktır. 2019 yılında yayımlanan On Birinci Kalkınma Planında Strateji ve Bütçe Başkanlığının başkanlığında ilgili kamu kurumlarının katılımı ile Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulunun kurulacağı belirtilmiş ancak bu kurul henüz kurulmamıştır. Diğer taraftan bu kurul kurulması halinde Strateji ve Bütçe Başkanlığının bir bakanlık olmaması nedeniyle diğer bakanlıklara başkanlık etmesinin uygulamada son derece güç olacağı değerlendirilmektedir. Nitekim Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Yeşil Mutabakat Çalışma Grubunda temsil edilmesine karşın bu Çalışma Grubuna Ticaret Bakanlığının ilgili Bakan Yardımcısı başkanlık etmektedir. Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu incelendiğinde ise görev

alanını 2030 Gündemi ile değil sadece Avrupa Yeşil Mutabakat Anlaşması ile sınırlı tuttuğu görülmektedir. Ayrıca Yeşil Mutabakat Çalışma Grubunda 10 bakanlık temsil edilmekte Adalet, Sağlık, İçişleri, Gençlik ve Spor, Aile ve Sosyal Hizmetler, Milli Savunma, Kültür ve Turizm Bakanlıkları ise temsil edilmemektedir.

Almanya'da, Avusturya'da, İspanya'da ve İtalya'da kamu idarelerinin 2030 Gündeminde yer alan SKA'lara ilişkin faaliyetlerini takip edip denetleyen ve yönlendiren bakanlıklar üstü kurullar oluşturulmuştur. Ancak bu ülkelerde Yeşil Mutabakat için yeni kurullar oluşturulmamıştır. Bu itibarla Yeşil Mutabakat da dâhil olmak üzere sürdürülebilir kalkınma kapsamında yer alan bütün eylem planlarının ve strateji belgelerinin aynı kurullar tarafından takip ve koordine edildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de de bakanlıkların ve kurumların üst düzey temsilcilerinin katılımıyla Sürdürülebilir Kalkınma Kurulunun (Kurul) kurulması ve Yeşil Mutabakat Çalışma Grubu üyelerinin de bu Kurula katılması yararlı olacaktır. Ayrıca kabinedeki diğer bütün bakanlıkların ve bakanlıklara ilaveten Strateji ve Bütçe Başkanlığı, TÜİK, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ve Sayıştay'ın da Kurulda temsil edilmeleri, Kurulun çalışmalarını olumlu etkileyecektir. Zira KDK ve Sayıştay'ın sürdürülebilir kalkınma sürecine ilişkin olarak hükümete sunduğu tespit ve öneriler, Kurulda görüşülüp değerlendirilebilir ve uygun görülen önerilerin kamu idarelerince uygulanıp uygulanmadıkları Kurul tarafından izlenip denetlenebilir. Kurulun etkin bir şekilde çalışabilmesi için Kurulun kuruluş ve görevleri ile çalışma usul ve esasları Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile düzenlenebilir ve bakanlıklar bakan yardımcısı düzeyinde, Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜİK ise başkan yardımcısı düzeyinde bir temsilci ile Kurulda temsil edilebilir. Kurulun sekretarya hizmetleri Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yerine getirilebilir. Kamu Başdenetçisinin uygun gördüğü Kamu Denetçisi Kurulda KDK'yı temsil edebilir. Kurulun Başkanı doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanabilir, görev ve sorumluluk alanı sadece Kurulun çalışmaları ile sınırlı tutulabilir. Kurul Başkanına İspanya'da 2030 Gündemi için Yüksek Komiseri, Galler'de Gelecek Nesiller Komiseri ve Fransa'da Sürdürülebilir Kalkınma Genel Komiserine benzer şekilde görevler verilebilir. Kurul Başkanı, bakanlıkların ve diğer kamu idarelerinin sürdürülebilir kalkınma konusundaki performansını izleyip değerlendirebilir, onlara bağlayıcı olmayan tavsiyelerde bulunabilir ve tespit, öneri ve değerlendirmelerini bir rapor halinde Cumhurbaşkanına ve kabine üyelerine sunabilir. Kurul Başkanına bu

görevlerini yerine getirmesinde destek sağlayacak yeterli sayıda danışman ve personel tahsis edilebilir.

Almanya Parlamentosundaki Sürdürülebilir Kalkınma Danışma Komisyonuna (Komisyon) benzer bir parlamento komisyonu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) de kurulabilir. TBMM'ye bağlı olarak faaliyetinde bulunan Kamu Denetçiliği Kurumu ve Sayıştay sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayabilecek kanun değişikliği önerilerini bu Komisyon aracılığıyla TBMM'ye iletebilir. Komisyon, Almanya'da olduğu gibi esas komisyonlara görüş sunan bir tali komisyon gibi çalışabilir. Komisyon, sürdürülebilir kalkınmayı etkileyen kanun tekliflerini inceleyebilir, bu tekliflere ilişkin sürdürülebilir etki analizi raporları hazırlayabilir. Ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Danışma Komisyonu kanun teklifiyle ilgili KDK'nın ve Sayıştay'ın görüş ve önerilerini bir rapor halinde esas komisyona sunabilir. Almanya Parlamentosunda olduğu gibi TBMM'de de esas komisyonların Sürdürülebilir Kalkınma Danışma Komisyonunun sunduğu önerileri tartışıp yazılı bir değerlendirme yapmaları zorunlu hale getirilebilir. Ayrıca KDK, her yıl sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin tespitlerini, değerlendirmelerini ve mevzuat değişikliği önerilerini içeren bir rapor hazırlayabilir ve bu raporu Komisyona sunabilir. Komisyon, KDK'nın bu raporunda yer alan yönetmelik ve tebliğ değişikliği veya yeni idari uygulamaların hayata geçirilmesi gibi önerilerini uygulanmak üzere hükümete teklif edebilir. Zira Yeni Zelanda'da da olduğu gibi Parlamantonun, Ombudsmanın tekliflerini benimsemesi ve bunu hükümete önermesi tekliflerin hükümet tarafından kabul edilme ve uygulanma olasılığını artırmaktadır.

Almanya, Fransa, Macaristan ve İtalya'da "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi", İspanya'da ve İsveç'te "Gündem 2030 için Ulusal Eylem Planı" gibi Türkiye'de de sürdürülebilir kalkınma faaliyetlerini organize edecek ve kurumlar arasında eşgüdümü ve işbirliğini sağlayacak ulusal düzeyde bir planın hazırlanması uygun olacaktır. Bu planda ülkenin 2030 Gündemine göre mevcut durumu değerlendirilebilir, geleceğe yönelik hedefler ortaya konabilir ve bu hedeflere erişim durumu TÜİK'in desteğiyle sayısal göstergeler bazında takip edilebilir. Türkiye'nin "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi Eylem Planı", Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu tarafından hazırlanabilir ve uygulaması takip edilebilir. Bu Eylem Planında Yeşil Mutabakata uyum kapsamında yapılacak hedef, eylem ve göstergelere de yer verilebilir.

Kamu idarelerinin 2030 Gündemi ve Yeşil Mutabakat kapsamındaki faaliyetlerinin ulusal bir plana göre koordine edilmesi ve uygulanması KDK'nın sürdürülebilir kalkınma sürecinde daha çok rol almasını sağlayacaktır. Zira KDK, Macaristan'daki Gelecek Nesiller Ombudsmanının yaptığı gibi Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi Eylem Planı aracılığıyla bakanlıkların ve diğer kamu idarelerinin 2030 Gündemi ve Yeşil Mutabakat kapsamında yaptıkları faaliyetleri daha kolay izleyebilir ve tespit ettiği aksaklıklar konusunda hükümete geri bildirimde bulunabilir. Ayrıca KDK, Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi Eylem Planının hazırlanmasına ve güncellenmesine katkı sağlayabilir.

KDK'nın insan haklarını ve kadınlar, engelliler ve çocuklar gibi dezavantajlı grupların haklarını daha iyi koruyabilmesi için bu Kuruma resen işlem başlatma, dava açma (savcılıklarına suç duyurusu başvurusunda bulunma ve şikâyetçi sıfatıyla davaya taraf olma) veya açılan bir davaya müdahil olma yetkileri verilebilir. Bu yetkilerin kullanımı dezavantajlı grupların adalete erişimine önemli bir destek sağlayabilir. Diğer taraftan KDK'ya resen işlem başlatma yetkisinin verilmesi, KDK'nın çevre, enerji, tarım, sağlık, eğitim gibi diğer sürdürülebilir kalkınma alanlarında ortaya çıkan sorunlara daha erken ve proaktif çözümler önermesini sağlayabilir.

Malta Ombudsmanının bazı alanlarda uzmanlaşmayı teşvik etmek için Çevre ve Planlama Komiseri, Sağlık Komiseri ve Eğitim Komiseri atmasına benzer bir uygulama KDK'da da yapılabilir. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma alanlarında daha fazla ihtisaslaşmayı sağlayabilmek için Kamu Denetçilerine, Kamu Başdenetçisi tarafından Çevre Ombudsmanı, İnsan Hakları Ombudsmanı, Yerel Yönetimler Ombudsmanı, Çocuk Ombudsmanı şeklinde görevler verilebilir. KDK içinde bu şekilde görevlendirilecek özel amaçlı ombudsman sayısına bağlı olarak mevcut Kamu Denetçisi sayısı artırılabilir.

SONUÇ

Küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma dünyamızı her geçen gün yok etmekte ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmamamızı zorlaştırmaktadır. Küresel iklim değişikliğine karşı başlatılan çözüm arayışları neticesinde bu sorunun ancak sürdürülebilir kalkınma ile çözülebileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Zira ekonomik, toplumsal ve çevresel sorunlar etkileri bakımından iç

içe geçtiğinden ekonomik veya toplumsal bir sorunu düzeltirken çevresel yeni bir soruna sebebiyet vermemek son derece güç olmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ise insan faaliyetlerinin ekonomik, toplumsal ve çevresel sonuçları arasında hassas ve sürdürülebilir bir dengenin kurulmasını hedeflemektedir. Küresel iklim değişikliğinin insanlığın ortak sorunu olması ve ülkelerin tek başına bu sorunun üstesinden gelmelerinin imkânsız olması nedeniyle sürdürülebilir kalkınma politikaları ve hedefleri 1990'lı yıllardan itibaren BM öncülüğünde hazırlanan eylem planları aracılığıyla belirlenmektedir. Bu kapsamda 2015-2030 arasındaki yıllar için eylem planı olarak Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. BM'ye üye ülkelerde kamu idarelerine de 2030 Gündeminde yer alan hedeflere erişilmesi için gerekli eylemleri gerçekleştirme görevi verilmiştir.

Ombudsmanlık kurumları ise kararları ve faaliyetleriyle kamu idarelerinin 2030 Gündeminde yer alan hedeflere yönelik eylemlerinin daha hesap verebilir, şeffaf ve verimli bir şekilde gerçekleştirilmelerini sağlamaktadır. Bu nedenle ülkemizdeki Ombudsmanlık Kurumu olan Kamu Denetçiliği Kurumunun sürdürülebilir kalkınma sürecindeki rolünün artırılması, bu kapsamda bu Kurumun yetkilerinin genişletilmesi, TBMM'de Sürdürülebilir Kalkınma Danışma Komisyonunun ve yürütme organı bünyesinde ise Sürdürülebilir Kalkınma Kurulunun kurulması ve Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi Eylem Planının hazırlanmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTEL, Mehmet, KERMAN, Uysal, ALTAN, Yakup, LAMBA, Mustafa, BURHAN, Orhan (2013), “Türkiye İçin Yeni Bir Denetim Modeli: Kamu Denetçiliği (Ombudsman)”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:9, ss.21-37.
- BM (1987), “Our Common Future- Report of the World Commission on Environment and Development”, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Erişim Tarihi: 14.01.2022)
- BM, (2015) “Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development”, https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Resolution_A_RES_70_1_EN.pdf (Erişim Tarihi: 12.01.2022)
- BM (2021), “The Sustainable Development Goals Report 2021” <https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2021.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2022)
- BM (2022a), “History”, <https://sdgs.un.org/goals> (Erişim Tarihi: 17.01.2022)
- BM (2022b), “What does the 2030 Agenda say about universal values?”, <https://unsdg.un.org/2030-agenda/universal-values> (Erişim Tarihi: 14.01.2022)
- BÜYÜKAVCI, Mustafa (2008), “Ombudsmanlık Kurumu”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı: 4, ss. 10-13.
- CREUTZFELDT, Naomi, O'BRIEN, Nick, NOWICKI, Marek (2021), “Ombudsmanlıklar Hakkında Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/522/dosya/111-01-20224-15-pm.pdf> (Erişim Tarihi: 03.01.2022)
- CYO (Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi) (2021), “Türkiye Uluslararası Doğrudan Yatırım Stratejisi (2021-2023)” <https://www.invest.gov.tr/tr/library/publications/Lists/InvestPublications/Turkiye-Uluslararası-Dogrudan-Yatirim-Stratejisi-2021-2023.pdf> (Erişim Tarihi: 22.02.2022)
- DB (Dışişleri Bakanlığı) (2022), “Sürdürülebilir Kalkınma”, <https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 12.02.2022)

- DP (Defensor del Pueblo) (2019), “Executive summary 2019. Annual Report”, https://www.defensordelpueblo.es/en/wp-content/uploads/sites/2/2020/06/2019-Summary_Annual_Report-1.pdf (Erişim Tarihi: 17.03.2022)
- DURSUNOĞLU, İsmail, BOYALI, Handan, GÜNDOĞDU, Serkan (2021) “Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) İmajına Yönelik Bir Araştırma”, **Ombudsman Akademik Dergisi**, Cilt:7, Sayı:14, ss. 67-94.
- EC (European Commission) (2019) “The European Green Deal”, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/european-green-deal-communication_en.pdf (Erişim Tarihi: 11.02.2022)
- ECER, Kübra., GÜNER, Oğuz, ÇETİN, Murat (2021). “Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türkiye Ekonomisinin Uyum Politikaları”, *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 2, ss. 125-144.
- EEA (European Environment Agency) (2020), “SDGs and the environment report - Country profiles”, <https://www.eea.europa.eu/themes/sustainability-transitions/sustainable-development-goals-and-the/country-profiles> (Erişim Tarihi: 07.01.2022)
- EFE, Haydar, DEMİRCİ, Murat (2013). “Ombudsmanlık Kavramı ve Türkiye’de Kamu Denetçiliği Kurumundan Beklentiler”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:90, ss. 49-72.
- FETTING, Constanze (2021), “Parliamentary Mechanisms in the Implementation of the 2030 Agenda”, https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/ESDN_Report_August_2021_Parliaments_and_SDGs_Final.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2022)
- FG (Federal Government) (2021), “German Sustainable Development Strategy” <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/1940716/6a4a-cf041217d39bac6a81cce971381f/2021-07-26-gsds-en-data.pdf?download=1> (Erişim Tarihi: 23.02.2022)
- FGCW (Future Generations Commissioner of Wales), (2015), “Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015”, <https://www.futuregenerations.wales/wp-content/uploads/2017/01/WFGAct-English.pdf/> (Erişim Tarihi: 15.01.2022)

- GB (German Bundestag), (2019) “The Parliamentary Advisory Council on Sustainable Development”, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/81018100.pdf> (Erişim Tarihi: 15.01.2022)
- GÜLENER, Serdar (2013), “Ombudsman-Yargı İlişkileri ve Yargı Ombudsmanlığı Sistemi: Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı: 1, ss.1-27.
- KAPLAN, Onur (2020), “Kamu Denetçiliği Kurumu Tarafından Verilen Tavsiye Kararlarının Hukuki İşlevi ve Etkisi”, **Ombudsman Akademik Dergisi**, Cilt.7 Sayı:13, ss. 93-119.
- KDK (2021a), “2021/9885 No’lu Başvuru Sonucuna İlişkin Tavsiye Kararı”, ss.1-10, <https://kararlar.ombudsman.gov.tr/Arama/Download?url=20210524\196235\Yayin\Karar-2021-9885.pdf&tarih=2021-11-23T17:24:28.410691>(Erişim Tarihi: 18.02.2022)
- KDK (2021b), “2021/7951 No’lu Başvuru Sonucuna İlişkin Tavsiye Kararı”, ss.1-10, <https://kararlar.ombudsman.gov.tr/Arama/Download?url=20210415\194293\Yayin\Karar-2021-7951.pdf&tarih=2021-10-06T14:31:59.047373>(Erişim Tarihi: 19.03.2022)
- KDK (2022), “2021 Yıllık Raporu”, Ankara.
- LANGEN, Maaike, (2021), “Eight Ways Ombuds Institutes Can Contribute to the SDGs”, <https://sdg.iisd.org/commentary/guest-articles/eight-ways-ombuds-institutes-can-contribute-to-the-sdgs/> (Erişim Tarihi: 03.01.2022)
- LEICHENKO, Robin M. ve SILVA, Julie A. (2014). “Climate Change And Poverty: Vulnerability, Impacts, and Alleviation Strategies”, file:///C:/Users/DS/Downloads/WIRES_CC_2014_LeichenkoSilva.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2022)
- MGM (Meteoroloji Genel Müdürlüğü), (2022), “İklim Değişikliği ve Mevcut Durum”, <https://mgm.gov.tr/iklim/iklim-degisikligi.aspx> (Erişim Tarihi: 02.01.2022)
- NAZ (National Assembly of Zambia) (2022), “Constitution of Zambia”, [https://www.parliament.gov.zm/sites/default/files/documents/amendment_act/Constitution%20of%20Zambia%20\(Amendment\),%202016-Act%20No.%202_0.pdf](https://www.parliament.gov.zm/sites/default/files/documents/amendment_act/Constitution%20of%20Zambia%20(Amendment),%202016-Act%20No.%202_0.pdf) (Erişim Tarihi: 18.03.2022)

- NCSD (National Council for Sustainable Development) (2019), “The Institutions of Sustainability in Hungary”, https://www.parlament.hu/documents/127649/4101379/Sustain_Hun_en.pdf/e9fb3d0c-5a6a-18f0-7b35-0c-6da64dcafe?t=1580131128620 (Erişim Tarihi: 03.03.2022)
- OAGC (Office of the Auditor General of Canada) (2022), “Reports to Parliament”, https://www.oag-bvg.gc.ca/internet/English/parl_lp_e_856.html (Erişim Tarihi: 04.03.2022)
- OCFRH (Office of the Commissioner for Fundamentals Rights of Hungary) (2018), “Summary of the Hungarian NHRI’s engagement with the SDGs”, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Environment/SREnvironment/Call/NHRIs/CommissionerforFundamentalRightsHungaryInputs3.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2022)
- OCFRH (2022) (Office of the Commissioner for Fundamentals Rights of Hungary), “About Office”, <https://www.ajbh.hu/en/web/ajbh-en/about-the-office> (Erişim Tarihi: 03.02.2022)
- OECD, (2018) “The Role of Ombudsman Institutions in Open Government”, OECD Working Paper on Public Governance No. 29, <https://www.oecd.org/gov/the-role-of-ombudsman-institutions-in-open-government.pdf> (Erişim Tarihi: 04.03.2022)
- OMO (Office of Malta Ombudsman) (2014) “Annual Report 2013”, <https://www.parliament.mt/media/77572/04067.pdf> (Erişim Tarihi: 03.01.2022)
- PCE (Parliamentary Commissioner of the Environment) (2022), “About us”, <https://www.pce.parliament.nz/about-us/the-commissioner> (Erişim Tarihi: 05.03.2022)
- PCE (Parliamentary Commissioner of the Environment) (2021), “Annual Report for the Year Ended 30 June 2021”, ss. 1-52, <https://www.pce.parliament.nz/media/197141/annual-report-for-the-year-ended-30-june-2021-pdf-11mb.pdf> (Erişim Tarihi: 23.03.2022)
- PETERSON, Olof (2009), “The Swedish 1809 Constitution”, http://www.olofpetersson.se/_arkiv/skrifter/rf1809.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2022)

- RG (Resmi Gazete) (2021) “Yeşil Mutabakat Eylem Planı ile İlgili 2021/15 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Genelgesi” <https://www.resmigazete.gov.tr/eski-ler/2021/07/20210716-8.pdf> (Erişim Tarihi: 23.03.2022)
- Sayıştay, (2020) “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi Sayıştay Raporu”.
- ŞAHİN, Ümit (2018) “İyi Yönetişimin Türk Kamu Yönetiminde Uygulanması ve Kamu Denetçiliği Kurumu”, **Ombudsman Akademik Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, ss. 99-139.
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2019a), On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023).
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2019b), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Türkiye 2. Ulusal Gözden Geçirme Raporu, Ankara.
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2019c), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu, Ankara.
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2019d) 2020 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı.
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2020) 2021 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı.
- SBB (Strateji ve Bütçe Başkanlığı) (2021) 2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı.
- SCR (Security Council Report) (2021) “The UN Security Council and Climate Change”, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/climate_security_2021.pdf (Erişim Tarihi: 23.03.2022)
- SWE (SDG Watch Europe) (2022), “Germany”, <https://www.sdgwatcheurope.org/germany/> (Erişim Tarihi: 22.03.2022)
- ŞAHİNÖZ, Ahmet (2019). “Sürdürülemeyen Sürdürülebilir Kalkınma”, **Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 15, ss. 77-101.
- ŞEN, Hüseyin, KAYA, Ayşe, ALPASLAN, Barış (2018) “Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif”, **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Cilt.6, Sayı:106, ss.1-47.

- TB (Ticaret Bakanlığı) (2021), “Yeşil Mutabakat Eylem Planı 2021” <https://ticaret.gov.tr/data/60f1200013b876eb28421b23/MUTABAKAT%20YE%C5%9E%-C4%B0L.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2022)
- TFJ (Task Force on Justice) (2019), <https://www.sdg16hub.org/system/files/2019-06/Pathfinders-%20Justice%20for%20All%2C%20Report%20.pdf> (Erişim Tarihi: 25.03.2022)
- TOB (Tarım ve Orman Bakanlığı) (2019), Ulusal Su Planı (2019-2023) <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/NHYP%20DEN%C4%B0Z/ULUSAL%20SU%20PLANI.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2022)
- TYNDALL, Peter, (2018), “Role of the Ombudsman In Protecting Environmental Rights”, <https://www.ombudsman.ie/news/role-of-the-ombudsman-in/> (Erişim Tarihi: 22.01.2022)
- YALÇIN, A. Zafer (2016), “Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yeşil Ekonomi Düşüncesi Ve Mali Politikalar”, “Çankırı Karatekin **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:6, Sayı:1, ss.749-775.
- ZARALI, Ferište (2021), “BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına İlişkin Sayıştaylar Tarafından Yürütülen Denetimler”, **Sayıştay Dergisi**, Cilt:32, Sayı:123, ss. 175-184.

